

Πειραικό Ορόσημο

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΤΕΥΧΟΣ 74

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ
ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ
ΜΑΡΤΙΟΣ 2021

Επιστροφής Αλκιβιάδου 229
185 36 Πειραιάς

3 Γνώμη

Για έναν κλιματικά ουδέτερο κόσμο. Για έναν πλανήτη καθαρό, χωρίς ρύπους

Του Γιάννη Πολυχρονόπουλου Προέδρου του Συλλόγου

"Φίλοι του Αρχαιολογικού Μουσείου και Αρχαιολογικών Χώρων - Μνημείων Πειραιά"

4 Αρχιτεκτονικά

Ο Ναύαρχος Ανδρέας Μιαούλης και η οικία του στον Πειραιά

Του Γιώργου Γάρδα Αρχιτέκτονα Μηχανικού ΕΜΠ - Πολιτικού Μηχανικού ΕΜΠ

8 Αρχαιογνωστικά

Η γέννηση της Ευρώπης (11ος-13ος αι.) και η Αρχαιότητα

Του Γιώργου Σταϊνχάουερ, Αρχαιολόγου - τ. Εφόρου Αρχαιοτήτων

14 Ερευνητικά

Ο Γεώργιος Καραϊσκάκης σε περιοχές του Πειραιά

Του Κωνσταντίνου Σ. Γιαννακού, Δρα Πολιτικού Μηχανικού, Fellow ASCE,

Γεν. Γραμματ. Εταιρείας Διερεύνησης Αρχαιο-Ελληνικής και Βυζαντινής Τεχνολογίας/ΕΔΑΒΥΤ

Μέλος της Ένωσης Ευρωπαίων Αρχαιολόγων (Ε.Α.Α.), της Εταιρείας Αιγαιακής Προϊστορίας "ΑΙΓΕΥΣ"

17

Εξελισσόμενες Πόλεις: Σχέση Πόλης - Πολίτη - Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Του Γιάννη Συρόπουλου, Αρχαιολόγου στην Εφορεία Αρχαιοτήτων Πειραιώς και Νήσων

21 Ματιές στην Πειραιϊκή Ιστορία

Άγνωστα έγγραφα για ετερόκλητα γεγονότα στον Πειραιά στα χρόνια της επανάστασης

Του Δημήτρη Κρασονικολάκη, Δημοσιογράφου - Συλλέκτη.

Ανεξάρτητου ερευνητή πειραιϊκής ιστορίας και λογοτεχνίας

24 Εν τέλει...

ΠΕΙΡΑΪΚΟ ΟΡΟΣΗΜΟ

Τριμηνιαία Έκδοση του Συλλόγου "ΦΙΛΟΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ - ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΠΕΙΡΑΙΑ"

Αλκιβιάδου 229, 185 36 Πειραιάς - Τηλ. & Φαξ 210-42.88.017 - E-mail: museio.peiraia@gmail.com

ΚΩΔ. ΕΝΤΥΠΟΥ 035702 • Τεύχος 74 • Ιανουάριος - Φεβρουάριος - Μάρτιος 2021

ΕΚΔΟΤΗΣ:

ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΟΛΥΧΡΟΝΟΠΟΥΛΟΣ

Δερβενακίων 24, 185 45 Πειραιάς,
Τηλ.: 210-4060000

Το περιοδικό κυκλοφορεί εκτός εμπορίου.

Διανέμεται δωρεάν.

Τα ενυπόγραφα άρθρα δεν εκφράζουν υποχρεωτικά
τις απόψεις του Διοικητικού Συμβουλίου του Συλλόγου

ΑΤΕΛΙΕ - ΕΚΤΥΠΩΣΗ:

ΓΕΩΡΓΙΑ & ΜΑΡΙΑ-ΕΛΕΝΗ ΜΟΥΡΟΥΣΙΑ Ο.Ε.

Κολοκοτρώνη 144, 185 36 Πειραιάς
Τηλ.: 210 41 82 591, 210 45 37 521
E-mail: mourousias1@yahoo.gr

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΥΛΗΣ:

ΚΩΣΤΗΣ ΜΑΝΩΛΑΚΗΣ

Πύλης 75-79, 185 33 Πειραιάς
Τηλ.: 210-4121935

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΓΑΡΔΑ

ΚΩΣΤΗΣ ΜΑΝΩΛΑΚΗΣ

ΓΕΡ.-ΝΙΚ. ΜΠΟΥΓΑΣ

ΣΗΜΕΙΑ ΔΙΑΘΕΣΗΣ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ "ΠΕΙΡΑΪΚΟ ΟΡΟΣΗΜΟ"

- Δημαρχείο Πειραιά: Πλ. Κοραή 1
- Αρχαιολογικό Μουσείο Πειραιά: Χαρ. Τρικούπη 31
Βιβλιοπωλεία:
- BALABANIS: Καραολή & Δημητρίου 43, Πειραιάς
- ΚΑΛΟΥΔΗ: Φίλωνος 31, Πειραιάς
- ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΣ Ν. & ΣΙΑ Ο.Ε.:
Καραϊσκού 157, Πειραιάς και Φίλωνος 35, Πειραιάς
- ΤΣΙΟΥΣΤΑΣ ΑΝΔΡΕΑΣ & ΟΥΡΑΝΙΑ Ο.Ε.:
Κολοκοτρώνη 100, Πειραιάς
- ΧΑΡΤΟΠΟΛΙΣ: Καραολή και Δημητρίου 32, Πειραιάς

Φωτογραφία εξωφύλλου: Η θεά Ειρήνη και ο Πλούτος του Κηφισοδότη

Για έναν κλιματικά ουδέτερο κόσμο Για έναν πλανήτη καθαρό, χωρίς ρύπους

Του Γιάννη Πολυχρονόπουλου

Προέδρου του Συλλόγου "Φίλοι του Αρχαιολογικού Μουσείου
και Αρχαιολογικών Χώρων - Μνημείων Πειραιά"

Μπορεί να ρωτήσει κάποιος για το τι θέση έχει ένα άρθρο που αφορά την ενέργεια σε ένα περιοδικό αρχαιολογίας και πολιτισμού. Νομίζω πως έχει σχέση με την ευρύτερη έννοια. Όταν η κλιματική αλλαγή είναι εδώ και «μας δείχνει τα δόντια της» δεν μπορούμε να μην προβληματιστούμε για το μέλλον της ανθρωπότητας και επομένως για το μέλλον του πολιτισμού της. Σε παλιότερο άρθρο ασχοληθήκαμε με τις αρνητικές, καταστρεπτικές συνέπειες που έχει η κλιματική αλλαγή στις αρχαιότητες. Το σημερινό μας άρθρο θα παρουσιάσει τη διερεύνηση των λύσεων για ένα κλιματικά ουδέτερο κόσμο με το τέλος του φαινομένου του θερμοκηπίου.

Μία λέξη κλειδί κυριαρχεί σε όλες αυτές τις συζητήσεις: Απανθρακοποίηση. Αυτή η έννοια έρχεται να υπογραμμίσει την επιτακτική ανάγκη η ανθρωπότητα να απαλλαγεί από την παραγωγή και εκπομπή καυσαερίων και κυρίως διοξειδίου του άνθρακα. Πώς θα επιτευχθεί κάτι τέτοιο; Θα επιτευχθεί αν καταφέρουμε και αντικαταστήσουμε τα παντός είδους ορυκτά καύσιμα, τα οποία προκαλούν το φαινόμενο του θερμοκηπίου και τη μεγάλη διατάραξη της ισορροπίας στο κλίμα της γης με ένα καθαρό καύσιμο. Όταν τα πράγματα έχουν φτάσει σε ένα τέτοιο οριακό σημείο δεν υπάρχει καιρός για χάσιμο. Κάθε καθυστέρηση στην αναζήτηση και εφαρμογή νέων πρακτικών στον ενεργειακό τομέα θα αποβεί μοιραία για το μέλλον του κόσμου. Η καταστροφή τότε μπορεί να καταστεί ανεπίστρεπτη.

Όλοι πλέον συνειδητοποιούν ότι πρέπει να δράσουμε από κοινού και με σχέδιο τώρα και όχι αύριο. Πρωτοπόρα σε αυτή την αναζήτηση είναι η Ευρωπαϊκή Ένωση που φαίνεται ότι διαθέτει μια πιο ολοκληρωμένη στρατηγική και χρονοδιάγραμμα που οδηγεί στη βέλτιστη λύση, δηλαδή στην παραγωγή ενέργειας με εκπομπή μηδενικών ρύπων στην ατμόσφαιρα. Μία τέτοια προοπτική προσφέρουν ασφαλώς η αιολική, η ηλιακή, η υδροηλεκτρική ενέργεια. Όμως αυτές

οι μορφές δεν μπορούν να υποκαταστήσουν όλο το εύρος της παραγωγής ενέργειας και της κατανάλωσης από ορυκτά καύσιμα πετρέλαιο, φυσικό αέριο, λιγνίτης, όπως σε όλα τα μέσα μεταφοράς: αυτοκίνητα, τρένα, φορτηγά, λεωφορεία, πλοία, αεροπλάνα, όπως και σε ορισμένες βιομηχανίες, θέρμανση κτιρίων.

Μόνο ένα στοιχείο της φύσης έχει αυτή τη δυνατότητα: Το υδρογόνο, το οποίο υπάρχει άφθονο στη φύση, αλλά δυστυχώς δεν υπάρχει μόνο του. Αποτελεί βασικό στοιχείο ενώσεων όπως του νερού, του μεθανίου του φυσικού αερίου και άλλων. Για να απελευθερωθεί όμως χρειάζεται ενέργεια. Αλλά εάν η ενέργεια που καταναλώνουμε για την απελευθέρωσή του εξακολουθεί να ρυπαίνει, έστω και σε μικρότερο βαθμό δεν πετυχαίνουμε τον στόχο για μηδενικούς ρύπους. Ήδη αυτή τη στιγμή παράγεται υδρογόνο με δέσμευση 50% του άνθρακα από μεθάνιο και φυσικό αέριο.

Η μεγάλη τομή σε αυτήν τη διαδικασία, που θα μεταβάλει ριζικά τους όρους και θα σημάνει μία νέα εποχή στην παραγωγή ενέργειας, θα είναι η παραγωγή υδρογόνου με ανανεώσιμες πηγές όπως είναι η αιολική και η ηλιακή ενέργεια. Δίπλα σε αυτά τα πάρκα τοποθετούνται εγκαταστάσεις ηλεκτρολύσης, από τις οποίες παράγεται το υδρογόνο. Με αυτόν τον τρόπο θα οδηγηθεί η ανθρωπότητα στην παραγωγή του λεγόμενου πράσινου υδρογόνου, ή του καύσιμου της ελευθερίας. Ήδη αρκετές χώρες, όπως Γερμανία Δανία Μεγάλη Βρετανία Σαουδική Αραβία Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, Ιαπωνία, Κίνα, Αυστραλία έχουν δρομολογήσει τέτοιου είδους προγράμματα. Σε μερικές ήδη έχουν εγκαταστήσει εργοστάσια παραγωγής πράσινου υδρογόνου μέσω θαλάσσιων αιολικών ή ηλιακών πάρκων. Η μεταφορά του υδρογόνου σχεδιάζεται να γίνει μέσω του δικτύου αγωγών που υπάρχει σήμερα για το φυσικό αέριο και η διανομή του με τη δημιουργία σταθμών για τον ανεφοδιασμό των αυτοκινήτων με υδρογόνο το οποίο αποθηκεύεται σε κυψέλες. Και στην Ελλάδα σχεδιάζονται επενδύσεις δισεκατομμυρίων ευρώ για τα αμέσως επόμενα χρόνια. Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει θέσει ως στόχο το 2050 να σημάνει μια χρονολογία ορόσημο για μια μία Ευρώπη χωρίς ρύπους. Γι' αυτό το σκοπό σχεδιάζει να επενδύσει 470 δισεκατομμύρια ευρώ και έχει δημιουργήσει την Ευρωπαϊκή Συμμαχία για το Καθαρό Υδρογόνο. Αποτελεί ίσως το μεγαλύτερο και το πιο φιλόδοξο σχέδιο που έχει εφαρμοστεί μέχρι τώρα.

Ο Ναύαρχος Ανδρέας Μιαούλης και η οικία του στον Πειραιά

Του Γιώργου Γάρδα
Αρχιτέκτονα Μηχανικού ΕΜΠ
Πολιτικού Μηχανικού ΕΜΠ

Βικιπαίδεια

Pireorama Ιστορίας και Πολιτισμού

Α. Ο ΝΑΥΑΡΧΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ ΜΙΑΟΥΛΗΣ

Ανδρέας Μιαούλης, είναι το ψευδώνυμο του Ανδρέα Βώκου, γιου του Δημητρίου και της Αδριανής Βώκου. Γεννήθηκε το 1769 στα Φύλλα της Εύβοιας, κωμόπολης στην πεδιάδα των Ληλαντίων, κοντά στον ποταμό Λήλα και στο Βασιλικό, νοτιοανατολικά της Χαλκίδας, σε οδική απόσταση επτά χιλιομέτρων. Λέγεται ότι το ψευδώνυμο Μιαούλης, προέρχεται από ένα πλοίο που το έλεγαν «Μιαούλ» (μικρή Βάρκα) ή από το γνωστό Κέλευσμα «μία ούλοι». Ο Ανδρέας, αψύς χαρακτήρας, για να αποκαταστήσει την τιμή της οικογένειάς του, σκότωσε τον πασά της περιοχής Γκεζαΐρ Μπέη, επειδή ατίμασε την νιόπαντρη θεία του, αδελφή του πατέρα του, Τσαπαρίνα. Έτσι, η οικογένειά του, αποφάσισε να φύγει άρον άρον το 1786 για την Ύδρα τόπο καταγωγής της μητέρας του (gtr, GREEK TRAVEL PAGES). Εκεί, ασχολήθηκε με την ναυτιλία στα ιδιόκτητα πλοία της οικογένειάς του και δημιούργησε σημαντική περιουσία. Ιδιαίτερα κέρδη φαίνεται να αποκόμιζε κατά τον αγγλογαλλικό πόλεμο διασπώντας τον βρετανικό ναυτικό αποκλεισμό που είχε επιβληθεί στα γαλλικά παράλια.

Συμμετοχή στην επανάσταση του 1821

Ο Μιαούλης, δίστασε να μπει αμέσως στην Εθνική εξέγερση, φοβούμενος τα αντίποινα των Οθωμανών στο νησί του, επειδή πίστευε ότι οι Έλληνες δεν ήταν ακόμη προετοιμασμένοι για να αντιμετωπίσουν τον οθωμανικό στρατό, Τελικά, όταν στις 27

Μαρτίου του 1821, ο Αντώνιος Οικονόμου κήρυξε την επανάσταση στο νησί, ξεσηκώνοντας τους Ύδραίους, κάτω από την πίεση του λαού, ανάγκασε τους προεστούς, και τον Μιαούλη, να συμμετάσχουν στον απελευθερωτικό αγώνα. Την επόμενη μέρα ο Μιαούλης προσέφερε υπέρ της ανεξαρτησίας 3.625 ισπανικά τάλιρα.

Εικ. 1 Ακρόπρωρο του πλοίου Άρης του Μιαούλη στο Εθνικό Ιστορικό Μουσείο.

Τέλος, μαζί με τους Φραγκίσκο Βούλγαρη, Μανώλη Τομπάζη και Γεώργιο Κιβωτό, με έγγραφο τους, έθεσαν τα πλοία και τους εαυτούς τους στη διάθεση της πατρίδας, στις 20 Ιουλίου του 1821. Τον Ιανουάριο του 1822, ανέλαβε την αρχηγία του στόλου της Ύδρας και εν συνεχεία την αρχηγία του ελληνικού στόλου. Υπό την διοίκησή του ο ελληνικός στόλος συμμετείχε νικηφόρα στις ναυμαχίες των Πατρών, των Σπετσών, της Σάμου, του Γέροντα, της Μεθώνης και του κάβο Μπαμπά ενώ ιδιαίτερα σημαντική κρίνεται η συμβολή του στον εφοδιασμό της πόλεως του Μεσολογγίου κατά την πολιορκία της τελευταίας.

Εικ. 2 Ο Μιαούλης στη Ναυμαχία του Γέροντα, 1824 (Βικιπαίδεια)

Σημαντική ήταν και η προσφορά του στην ενίσχυση της άμυνας του Μεσολογγίου (Βικιπαίδεια). Τον Μάρτιο του 1827, αντικαταστάθηκε από τον Κόχραν, όταν η Βρετανία, ανάγκασε την Ελληνική Κυβέρνηση για το θέμα του δανείου, να διορίσει τον Κόχραν αντιναύαρχο του Ελληνικού στόλου. Ωστόσο, με την έλευση του Καποδίστρια στην Ελλάδα τον Ιανουάριο του 1828, αντικατέστησε τον Κόχραν, που είχε φύγει κρυφά για το Λονδίνο, με τον Ανδρέα Μιαούλη. Πρώτη του αποστολή, ήταν να καταστήσει ασφαλή τα ελληνικά χωρικά ύδατα από τους πειρατές που λυμαίνονταν τα νησιά, έργο που ο Μιαούλης κατάφερε μέσα σε λίγους μήνες,

Η ανταρσία της Ύδρας

Ωστόσο, υπήρχαν κάποια γεγονότα που έγραψαν μελανές σελίδες στην ζωή και στο έργο του Ανδρέα Μιαούλη, με την πυρπόληση του Ελληνικού στόλου στον Πόρο. Το 1831, οι οικογένειες των Μαυρομιχαλαίων και των Κουντουριωταίων καθώς και ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος, συνεργάστηκαν προκειμένου να διώξουν τον Ρωσόφιλο, όπως τον χαρακτηρίζαν, Ιωάννη Καποδίστρια. Στην Ύδρα (προπύργιο της οικογένειας Κουντου-

Εικ. 3 Ανδριάντας του στην Ύδρα (Βικιπαίδεια)

Εικ. 4 Λήκυθος με την καρδιά του Μιαούλη. Ιστορικό Αρχείο - Μουσείο Ύδρας

ριώτη) και στη Μάνη (προπύργιο της οικογένειας Μαυρομιχάλη), οι πρόκριτοι ξεκίνησαν τις επαφές και με προκρίτους άλλων περιοχών για την προετοιμασία εξέγερσης. Ο Μιαούλης προσχώρησε στην ομάδα των Υδραίων προκρίτων. Την 14η Ιουλίου 1831, ο Κριεζής με 70 ναύτες και μετά από δύο μέρες ο Μιαούλης με 200 Υδραίους κατέλαβαν τον ναύσταθμο στον Πόρο. Ο Μιαούλης μαζί με τον Μαυροκορδάτο προσπάθησαν να πείσουν τον Κωνσταντίνο Κανάρη να συνταχθεί μαζί τους χωρίς όμως επιτυχία. Αμέσως έσπευσαν οι αντιπρέσβεις των τριών μεγάλων δυνάμεων προκειμένου να διαπραγματευθούν. Ο Μιαούλης στις συναντήσεις αυτές, ως διοικητής του ναύσταθμου του Πόρου πια,

Εικ. 5 Μοναστήρι Αϊ Σπυρίδωνα (Β. Κουτουζής)

Εικ. 6 Οικία Μιαούλη (ΒΟΛΑΝΑΚΗΣ) Pireorama

είχε βαρύνουσα γνώμη. Ήταν όμως ανέφικτος πια κάθε συμβιβασμός. Σύμφωνα με τον Γάλλο πλοίαρχο Vaillant που βρισκόταν εκείνη την εποχή στον Πόρο, σε κατ' ιδίαν συνάντηση του με τον Μιαούλη ο δεύτερος αποκάλυψε τον Καποδίστρια, Ρώσο και τύραννο [Βικιπαίδεια]. Οι Αγγλικοί, Γαλλικοί και Ρωσικοί στόλοι είχαν αποκλείσει τα λιμάνια του Πόρου και της Ύδρας και απαίτησαν την παράδοση των εξεγερμένων. Ο Μιαούλης, εξωθήθηκε στο «Μεγαλουργόν έγκλημα» με την ανατίναξη της φρεγάτας «Ελλάς» και της κορβέτας «Υδρας». Στις 13 Αυγούστου παραπέμφθηκαν σε δίκη, αν και δεν είχαν συλληφθεί, ενώ στις 14 Αυγούστου ο Καποδίστριας τους διεμήνυσε ότι σε περίπτωση που σταματήσουν τις εχθρικές τους ενέργειες προς την κυβέρνηση, «η κυβέρνηση είναι έτοιμη να λησμονήσει τα παρελθόντα προς χάριν αυτών». Τελικά όλα έληξαν με τη δολοφονία του Ιωάννη Καποδίστρια στο Ναύπλιο στις 27 Σεπτεμβρίου του 1831. Τέλος, με την άφιξη του Όθωνα, αμνηστεύθηκαν και το 1833 με βασιλικό διάταγμα διορίστηκε αρχηγός του ναυτικού διευθυντηρίου,

Εικ. 7 Οικία Μιαούλη (www.delcabel.net)

του παραχωρήθηκε τιμητική σύνταξη και εθνική γή, και τιμήθηκε με βασιλικό παράσημο. Ο Μιαούλης πέθανε την 11η Ιουνίου 1835.

Ενταφιάστηκε στην ακτή του Πειραιά, δεξιά της εισόδου στον λιμένα, η οποία από τότε ονομάστηκε Ακτή Μιαούλη. Ο τόπος ταφής δεν ήταν τυχαίος αφού σύμφωνα με την παράδοση εκεί βρισκόταν και ο τάφος του Θεμιστοκλή.

Β. Η ΟΙΚΙΑ ΤΟΥ ΑΝΔΡΕΑ ΜΙΑΟΥΛΗ ΚΑΙ Η «ΚΑΤΑΡΑ» ΤΟΥ ΣΠΙΤΙΟΥ

Το 1835 η νεοσυσταθείσα πόλη του Πειραιά τίμησε τον ένδοξο Ναύαρχο της Επανάστασης, Ανδρέα Μιαούλη, με παραχώρηση γης. Παιχνίδι της μοίρας έφερε τον Μιαούλη να αποκτήσει ακριβώς στο σημείο που είχε βομβαρδίσει το 1827, ως Ναύαρχος του «Ελλάς» μαζί με τον Άστυνγαξ, τους Τουρκαλβανούς που είχαν κλειστεί στο Μοναστήρι. Τον συγκεκριμένο χώρο τον επέλεξε ο ίδιος ο Μιαούλης, γιατί ήταν ο μόνος που δεν είχε κοντά του έλη. Λέγεται ότι ο Μιαούλης πούλησε την περιουσία του στην Ύδρα για να εγκατασταθεί στον Πειραιά με τον οποίο είχε συνδεθεί, κοντά στα κέντρα λήψης αποφάσεων αλλά και κοντά σε συμπατριώτες του Υδραίου, που είχαν αρχίσει να εγκαθίστανται στην πόλη. Πεντακόσιοι από αυτούς είχαν ήδη δημιουργήσει την «Υδραϊκή Συνοικία». Να σημειωθεί ότι προς τιμήν του Ναυάρχου, η παραλιακή οδός προς της εκκλησίας, φέρει το όνομά του (Ακτή Μιαούλη). Στο χώρο αυτό λοιπόν, μπροστά από το δεύτερο (χρονολογικά) ναό του Αγ. Σπυρίδωνα ξεκίνησε να κτίζει το σπίτι του.

Υπήρξε μεγάλη αντίδραση για το «κλείσιμο» της θέας της εκκλησίας προς τη θάλασσα, τόσο, που μέχρι και ο εργολάβος που είχε αναλάβει το έργο παραιτήθηκε στα θεμέλια, γιατί, όπως είπε, είδε στον ύπνο του έναν καλόγερο με τη μορφή του Αγ. Σπυρίδωνα που του έλεγε: «Εσύ θέλεις να κλείσεις το δικό μου σπίτι αλλά δε θα προλάβεις γιατί θα πεθάνεις».

Το έργο ανέλαβε άλλος εργολάβος, που επιχωμάτωσε τόσο πολύ το οικοπέδο,

Εικ. 8 Οικία μετά την πυρκαγιά (Pireorama)

Εικ. 9 Οικία Μιαούλη (Μηχανή του χρόνου)

Εικ. 10 1936. Λιμάνι (Pireorama)

Εικ.11 Οικία Μιαούλη, 1928 (Pireorama)

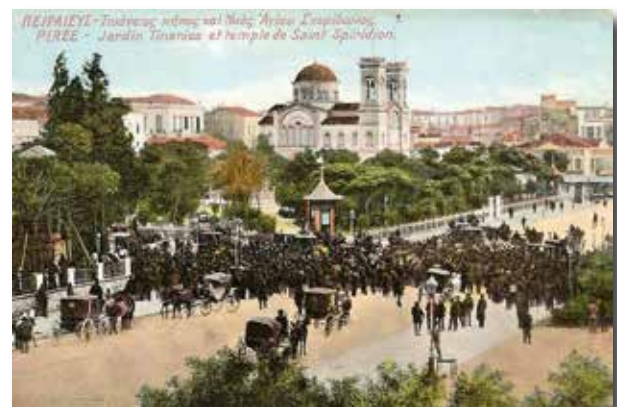
ώστε για να προσεγγίσει κάποιος το ναό έπρεπε να κατέβει σκαλιά αντί να ανέβει, όπως συνηθίζεται. Ο Υπάσιπστος του Μιαούλη, Αργυρόπουλος, προσπάθησε να δικαιολογήσει τον Μιαούλη στους Υδραίους και σε τρίτους για την εμμονή του να κτίσει το σπίτι του στο σημείο αυτό, αλλά αρρώστησε βαριά την επομένη και σε τρεις μέρες πέθανε. Στις 11 Ιουνίου 1835 ο Μιαούλης άφησε την τελευταία του πνοή πριν προλάβει να κατοικήσει το σπίτι (!), ωστόσο το μέγαρο ολοκληρώθηκε. Ήταν ένα επιβλητικό διώροφο Νεοκλασικό κτίριο, με κύρια όψη επί της παραλιακής οδού, που προς τιμή του φέρει το όνομά του Ακτή Μιαούλη).

Το σπίτι θεωρήθηκε «γρουσουζικό» αφού καταστράφηκε ολοκληρωτικά από πυρκαγιά. Το αποτέλεσμα ήταν να κτιστεί ένα νέο κτήριο με έμφαση στο ισόγειο κατάστημα, χωρίς την αίγλη του παλιού νεοκλασικού κτιρίου. Έφερνε κακή τύχη σε όσους έμεναν εκεί ή το αξιοποιούσαν επαγγελματικά, με αποτέλεσμα να θεωρηθεί από τους Πειραιώτες ως «σημάδι του Αγ. Σπυρίδωνα». Η «Παλαιά Ατμοπλοία Σύρου» όταν μετέφερε την έδρα της στον Πειραιά και εγκατέστησε τα γραφεία της στο ισόγειο της οικίας Μιαούλη, πτώχευσε. Ιδιοκτήτης του οικήματος έγινε κάποια στιγμή ο Στρατηγός Χατζηανέστης, ο οποίος ζητούσε μεγάλη αποζημίωση για να επιτρέψει την απαλλοτρίωση και κατεδάφιση του σπιτιού και έτσι ναυάγησαν οι διαπραγματεύσεις που έγιναν το 1909 με το Δήμο Πειραιά, έπειτα από προσφορά μεγάλης έκτασης του δημοτικού συμβούλου Ιωάννη Λυκούρη στη «λάκα του Βάβουλα» (34ου Συντάγματος Πεζικού). Μετά τη Μικρασιατική καταστροφή το 1922, ο Χατζηανέστης θεωρήθηκε ως ένας από τους έξι υπαίτιους και εκτελέστηκε στο Γουδί. Τελευταίος ιδιοκτήτης του οικήματος ήταν ο Ν. Πειρουνάκης (υπουργός κατά τη διάρκεια της κατοχής) που επίσης βρήκε βίαιο θάνατο.

Τελικά ο Άγιος Σπυρίδωνας απέκτησε την πολυπόθητη θέα προς τη θάλασσα, όταν το 1969 ο τότε Δήμαρχος Αρ. Σκυλίτσης κατεδάφισε το κτήριο. Ωστόσο, ήταν πια αργά για να καταστεί ο ναός του Πολιούχου της πόλης μας και Μητρόπολη του Πειραιά.

Εικ. 13 Η Θέα από τον ναό προς το λιμάνι (Γ. Γάρδας)

Εικ. 12 ΠΟΛΙΟΥΧΟΣ ΠΕΙΡΑΙΑ ΑΓΙΟΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝΑΣ (Pireorama)

Πηγές

- Στεφ. Μίλεση: Η κατάρα του σπιτιού του Ναυάρχου Μιαούλη – Pireorama
- Πειραικό Ορόσημο, τεύχος 57: Γιώργου Γάρδα, Το μοναστήρι του Αγίου Σπυρίδωνα
- Βικιπαιδεία: Ανδρέας Μιαούλης
- gtp, GREEK TRAVEL PAGES: Αγωνιστές του 1821, Ανδρέας Μιαούλης Βώκος
- Διαδύκτιο: Ζωή και έργο Ανδρέα Μιαούλη, Ο θρυλικός θαλασσομάχος του '21 και άλλα

Εικ. 14 Η Θέα από το λιμάνι προς τον ναό (Γ. Γάρδας)

Η γέννηση της Ευρώπης (11ος - 13ος αι.) και

Του Γιώργου Σταϊνχάουερ,
Αρχαιολόγου, τ. Εφόρου Αρχαιοτήτων

Γύρω στο έτος 1.000 ένας νέος άνεμος πνέει στην Ευρώπη. Βρισκόμαστε -οι σύγχρονοι το νιώθουν πολύ καλά- στο κατώφλι μιας νέας εποχής, η οποία μέσα στα τριακόσια χρόνια συνεχούς ανόδου σε όλους τους τομείς θα ανοίξει τον δρόμο για την Αναγέννηση. Δύο είναι τα χαρακτηριστικά της νέας εποχής: η διαμόρφωση μιας μεγάλης ενιαίας και πολυεθνικής συγχρόνης Ευρώπης και η δημιουργία της σύγχρονης παραγωγικής πόλης και της αστικής τάξης.

Είναι πολλά τα σημεία ομοιότητας και μεγάλοι οι κίνδυνοι της εύκολης σύγκρισης ανάμεσα στη γένεση του ελληνικού τον 8ο-7ο αι. π.Χ. και του νεότερου ευρωπαϊκού πολιτισμού τον 11ο-12ο αι. μ.Χ. Ίδια αφετηρία: εκεί τα ερείπια και οι παραδόσεις των χρυσών Μυκηνών, εδώ οι πόλεις και οι μνήμες της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Ίδια χαρακτηριστικά: το ξαφνικό ξύπνημα από τα σκοτάδια και η δημογραφική έκρηξη, μια αναρχούμενη «σιδηφορούσα» χώρα, με μια αριστοκρατία αργόσχολων ευγενών γαιοκτημόνων παθιασμένων για τα όπλα, τα άλογα και τους αγώνες να ζει με τις αναμνήσεις και τα ιδανικά ενός χαμένου ηρωικού παρελθόντος, και τους αγρότες να αναγκάζονται να πουλήσουν το κορμί τους, και ένας θεός που προσπαθεί να επιβάλλει τα «Ελλήνων νόμιμα», ή την «ειρήνη του Θεού»- η γένεση τέλος της πόλης και της δημοκρατίας των εμπόρων και των τεχνιτών- η Αθήνα του 5ου αι. π.Χ. και η Φλωρεντία του 15ου αι. Όμως αρκετά με

τις ανακυκλώσεις και τις συνέχειες. Ανάγκη είναι να σκάψουμε τέλος για το πώς και το γιατί, πίσω από τα φαινόμενα. Η αποκάλυψη του παρελθόντος, όχι το παραμύθισμα, δεν είναι εξάλλου και η απελευθερωτική -ψυχαναλυτική θα λέγαμε- υπηρεσία της ιστορίας;

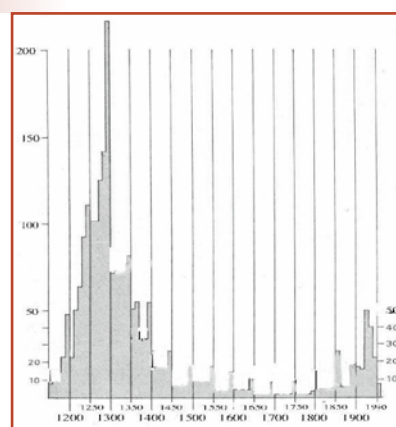
I. Τι έχει αλλάξει. Οι εξωτερικές προϋποθέσεις

Οι εσχατολογικοί φόβοι του τέλους της χιλιετίας είναι πλέον παρελθόν: το Ισλάμ βρίσκεται σε υποχώρηση, οι Νορμανδοί επιδρομείς έχουν πλέον μόνιμα εγκατασταθεί φέρνοντας στην παλαιά ήπειρο το φρέσκο δυναμισμό τους, ένα νέο οργανωτικό πνεύμα και ανοίγοντας νέους γεωγραφικούς ορίζοντες στον Ατλαντικό και τη Βαλτική. Το κλίμα έχει κι αυτό περάσει σε μια ζεστή και ξηρή φάση, που ευνοεί την ανάπτυξη της γεωργικής παραγωγής και την υποχώρηση των επιδημιών. Η πανώλη που τόσο είχε ταλαιπωρήσει την Ευρώπη από τον 8ο αιώνα θα εξαφανιστεί για τα επόμενα τριακόσια χρόνια. Τέλος των πολέμων, βελτίωση του κλίματος και της διατροφής σημαίνει μείωση των θανάτων, αύξηση των γεννήσεων. Ο πληθυσμός της Ευρώπης που είχε φτάσει στο ναδίρ, θα έχει μέσα στους τρεις αυτούς αιώνες (1000-1340) διπλασιαστεί ή και θα τριπλασιαστεί: στην Ιταλία από τα 5 θα περάσει στα 10 εκατομμύρια, στην Αγγλία από τα 2 στα 5 εκ., στη Γερμανία από τα 4 στα 11,5 εκ., στη Γαλλία και στις Κάτω Χώρες από τα 6 στα 19 εκ. Η δημογραφική αύξηση συμβαδίζει με ριζικές αλλαγές στη μεσαιωνική οικονομία: στη γεωργική παραγωγή, στην οικιστική και στις κοινωνικές δομές.

II. Η νέα αγροτική οικονομία και η φεουδαλική κοινωνία

Η δημογραφική έκρηξη μετά το τέλος των επιδρομών οδηγεί στην αναζήτηση γης. Οι καλλιέργειες επεκτείνονται με την αποξήρανση των ελών των ακτών του Ατλαντικού (π.χ. των ολλανδικών polders από τους κόμητες της Φλάνδρας) και της Αδριατικής (Ραβέννα) και σταδιακά μέσα στον 12ο αιώνα με τις τεράστιες σε έκταση εκχερσώσεις των τρομερών δασών των παραδόσεων και των παρμηθιών που κάλυπταν το Μεσαίωνα ένα μεγάλο μέρος της βόρειας Ευρώπης (εικ. 1).

Στο νότο αντίστοιχα επεκτείνεται η καλλιέργεια της ελιάς. Χιλιάδες, όσες ποτέ πριν ή μετά στην ιστορία (εικ. 3), είναι οι νέες μικρές και μεγάλες πόλεις που ιδρύονται από το 1050 και έως το 1300 στην Ευρώπη, 3.000 μόνο στη Γερμανία, όπου μάλιστα ο σχεδιασμός δείχνει έναν κατά περιοχές προγραμματικό χαρακτήρα (εικ.4).

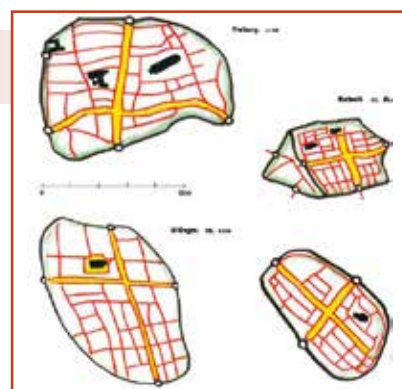

Εικ. 2. Η ίδρυση νέων πόλεων στην Ευρώπη από τον 10 στον 19 αι.

(1) **Η γένεση της φεουδαρχίας.** Όλα αυτά τη στιγμή που στο μεγαλύτερο μέρος της Ευρώπης (στη Γερμανία από τον 12ο αι.) οι επιδρομές έχουν οδηγήσει στην καταστροφή των διοικητικών δομών του βασιλείου, ακόμα και των σχέσεων ιδιοκτησίας. Την κεντρική εξουσία έχουν πλέον αντικαταστήσει οι κατά τόπους εκπροσώποι της. Οι άρχοντες όλων των βαθμίδων της ιεραρχίας, από τους δούκες και κόμητες διοικητές των

Εικ. 1. Η Ευρώπη των δασών (πριν από τις εκχερσώσεις του 10/11ου αι.)

Εικ. 3. Το πολεοδομικό σχήμα των νέων πόλεων στη Ν. Γερμανία

η Αρχαιότητα

μεγάλων και των συνοριακών επαρχιών έως τους μικρότερους τοπικούς πολεμάρχους αυτονομούνται· οικειοποιούνται τα κτήματα (τα τιμάρια) που τους είχαν παραχωρηθεί μαζί με το αξίωμα από τον βασιλιά, και συγχρόνως την άσκηση της δικαστικής και της φορολογικής εξουσίας. Την αρχή τους στηρίζουν θεω-

Εικ. 4. Ο πύργος ενός φεουδάρχη τον 11/12ου αι. (αναπαράσταση)

ρητικά στην αντιπροσώπευση μιας λίγο πολύ ανύπαρκτης ή ανίσχυρης κεντρικής εξουσίας, πρακτικά σε έναν ιδιωτικό στρατό από τους έφιππους ακολούθους (τους ιππότες), στους οποίους μοιράζουν τμήματα του φέουδου (=τιμαρίου) τους. Σ' αυτό το φεουδαλικό όπως θα ονομαστεί καθεστώς, την έννοια της υπηρεσίας του δημοσίου αγαθού (res publica) του ρωμαϊκού ή του νεώτερου κράτους αντικαθιστούν τα ιερά δεσμά της προσωπικής αμοιβαίας πίστης και εξάρτησης που δένουν τώρα μεταξύ τους τον άρχοντα με τους ιππότες και τους αγρότες υπηκόους.

Τις αχανείς εκτάσεις των καταστραμμένων και εγκαταλελειμμένων ρωμαϊκών villae έχουν τώρα διαδεχτεί ο πύργος (Εικ.4) με τα αγροκτήματα του άρχοντα και γύρω τα διάπαρτα χωριά των γεωργών. Πολλοί από αυτούς ανήκουν στην «φαμίλια» (την ακολουθία) του. Είτε πρόκειται για πρώην δούλους ή απογόνους δούλων (mancipia), είτε για φτωχούς αγρότες που κατέφυγαν ως δουλοπάροικοι στην προστασία του (dedicatii), αυτοί είναι οι «άνθρωποι του» πάνω στους οποίους έχει απόλυτη εξουσία. Άλλοι πάλι είναι ανεξάρτητοι χωρικοί, στους οποίους έναντι ενός καθορισμένου ετήσιου μισθώματος ή ποσοστού του προϊόντος, έχουν παραχωρηθεί ένα σπιτάκι με κήπο, αρόσιμα χωράφια και το δικαίωμα βοσκής των χοίρων και κοπής ξύλων για θέρμανση στο δάσος. Στα κτήματα του φεουδάρχη (τη seigneurie) θα υποχρεωθούν επίσης να εργαστούν πολλοί από τους μικρούς ελεύθερους γεωργούς για να συμπληρώσουν

το εισόδημά τους και να ανταποκριθούν στους φόρους, τις υποχρεωτικές εισφορές για «δημόσια» έργα, (π.χ. την οχύρωση του πύργου του), και τα πρόστιμα που αυτός δικαιούται να επιβάλει ως τοπικός εκπρόσωπος και κληρονόμος της βασιλικής εκτελεστικής και δικαστικής εξουσίας. Ο αγρότης ανυπεράσπistos, με μόνη νομική προστασία το έθιμο, θα αρκεστεί στα απολύτως απαραίτητα για την επιβίωση· ό,τι περισσεύει ό,τι φτιάξει θα έρθει να το πουλήσει στον πάγκο του στην αγορά της πλησιέστερης πόλης. Τα μακρύτερα ταξίδια είναι εξαιρετικά προβληματικά: οι ρωμαϊκοί δρόμοι έχουν εγκαταλειφθεί, οι γέφυρες ερειπωθεί, διόδια επιβάλλονται αυθαίρετα στα περάσματα και στα ποτάμια από τους τοπικούς άρχοντες. Μοναδικές νησίδες ασφάλειας για τον οδοιπόρο είναι τα μεγάλα μοναστήρια.

(2) Η φεουδαλική κοινωνία των τριών τάξεων. Αυτό το σύστημα της ιεραρχημένης γενικής εκμετάλλευσης έχει το ιδεολογικό στήριγμα του στη θεωρία των τριών τάξεων, ένα κατασκεύασμα των εκκλησιαστικών, που

επιβάλλει την αυστηρή κοινωνική ιεράρχηση του πληθυσμού σε τρεις τάξεις, θα λέγαμε σχεδόν τρεις κάστες (Εικ.5), ανάλογα με τη λειτουργία που κάθε μία έχει ταχθεί να ασκεί στην κοινωνία: οι δύο πρώτες προνομιούχες (απαλλαγμένες από την εργασία και τη φορολογία) τάξεις αυτή των ιερωμένων που μεσολαβεί για την κοινότητα στον Θεό, και η κοσμική αριστοκρατία που έχει αναλάβει την προστασία με τα όπλα της κοινότητας, ζουν από την εργασία της τρίτης τάξης, αυτής των αγροτών και των κατοίκων των πόλεων, που είναι υποχρεωμένη να τους τρέφει. Κοινό χαρακτηριστικό και των δύο πρώτων τάξεων είναι η περιφρόνηση και απαγόρευση ακόμα της εργασίας, και η επιδεικτική σπατάλη: των ιερωμένων για την δόξα του Θεού, των ιπποτών για την ατομική τους προβολή, τη δόξα και την ευχαρίστηση (Εικ.6). Οι μεγάλοι ρωμανικοί ναοί που κτίζουν οι επίσκοποι και τα μοναστικά τάγματα στις πόλεις κατά μήκος των οδών για τα μεγάλα προσκυνήματα (Εικ.7), όπως και οι πύργοι των ιπποτών και των ηγεμόνων που πυκνώνουν στην ύπαιθρο θα δώσουν βέβαια νέα ώθηση στην αρχιτεκτονική. Γλυπτική και ζωγραφική θα ξαναγεννηθούν για να στολίσουν τους ναούς. Ένα μεγάλο μέρος των εισοδημάτων του ιππότη πάει στον εξοπλισμό: τα ωραία στολισμένα όπλα, τα εισηγμένα δαμασκηνά σπαθιά, που είναι το καμάρι του, η πανοπλία του, που κοστίζει όσο μια αγροικία, όπως και τα κοσμήματα και τα πλούσια εισηγμένα ρούχα της οικοδόσποινας (ή αντίστοιχα του επίσκοπου ή του αββά) τρέφουν εν τούτοις τη μεταλλο-

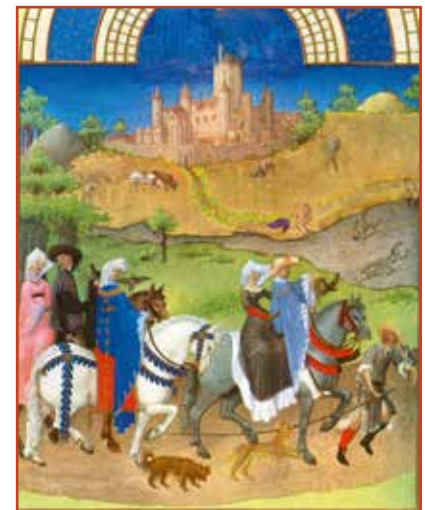
τεχνία, την υφαντουργία και το εμπόριο, έτσι που το περίσσειμα του κόπου του αγρότη να περνά τελικά στην προμηθευτρια πόλη.

Το ιεραρχικό μοντέλο των τριών τάξεων θα επικρατήσει ολοκληρωτικά τον 11ο και 12ο αιώνα, κυρίως στη Γαλλία, στη Φλάνδρα και στην Αγγλία, και -με καθυστέρηση ενός αιώνα- στη Γερμανία, σε πολύ μικρότερο βαθμό στην Ιταλία, όπου οι πόλεις δεν έπαυσαν ποτέ να αποτελούν το κέντρο της πολιτικής και κοινωνικής ζωής. Από τον 13ο αι όμως, συγχρόνως με τη συγκρότηση των βασιλείων στη Γαλλία και στην Αγγλία και την ανάπτυξη της οικονομικής ισχύος της τρίτης τάξης των πόλεων, θα αρχίσει η παρακμή του, που θα κορυφωθεί στη Γαλλική επανάσταση.

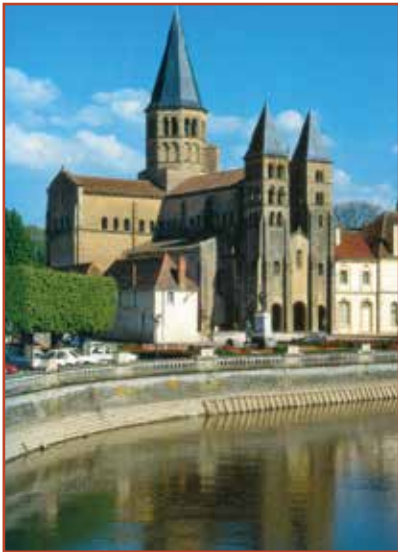
(3) Η τεχνολογική επανάσταση στην αγροτική οικονομία. Η σπατάλη, ο κληρο-

Εικ. 5. Οι τρεις τάξεις

Εικ. 6. Η χαρισάμενη ζωή των ευγενών (Les très riches heures du Duc du Berry τέλη 15ου)

Εικ. 7. Ρωμανικός καθεδρικός ναός, μικρογραφία του Cluny III (Parey-le-Monial, αρχές 12ου αι)

νομικός κατακερματισμός των περιουσιών και οι τεράστιες δωρεές (ιδιαίτερα γύρω στο 1.000) για «τη σωτηρία της ψυχής», αλλά και τα όρια που έθεταν στην εκμετάλλευση τα έθιμα (coutumes), και τα περιθώρια αντοχής του αγροτικού πληθυσμού είχαν ως συνέπεια τη συρρίκνωση από γενιά σε γενιά των εσόδων και των περιουσιών της αργόσχολης ιπποτικής τάξης. Οι σταυροφορίες και ο αποικισμός της Ανατολής αποδείχθηκαν μια προσωρινή λύση. Η ανάγκη για την ανάπτυξη της παραγωγής οδήγησε έτσι στην αναζήτηση νέων τεχνολογιών. Πρωτοστάτες υπήρξαν οι διαχειριστές και μεγαλομισθωτές των μεγάλων κτημάτων, όπως και από την πλευρά της εκκλησίας τό τάγμα των κιστερκιανών μοναχών (μιλήσαμε γι' αυτούς στο τελευταίο τεύχος) στους οποίους οφείλονται τα πρώτα οργανωμένα και μηχανικά πλήρως εξοπλισμένα αγροκτήματα. Νέοι τρόποι αξιοποίησης της κτηματικής περιουσίας βρέθηκαν και σπουδαίες τεχνολογικές ανακαλύψεις έγιναν στον χώρο της μηχανικής, της οικοδομικής και της οπτικής, που χάρισαν στον Μεσαίωνα τον τίτλο της πρώτης τεχνολογικής επανάστασης. Ένα τεράστιο βήμα γίνεται στην αξιοποίηση των

φυσικών πηγών και της ζωικής ενέργειας, που η δουλοκτητική αρχαιότητα δεν θέλησε -αν και μπορούσε- να κάνει. Ο υδρόμυλος, γνωστός κυρίως από την υστερορρωμαϊκή εποχή, τελειοποιείται και η χρήση του γενικεύεται τον 11ο αι.: μόνο στην αγγλική απογραφή στο Domesday Book καταγράφονται σε λειτουργία 5.624 υδρόμυλοι! Με τις απαραίτητες τροποποιήσεις ο υδρόμυλος θα χρησιμεύσει στο πλύσιμο του μαλλιού, την χαρτοποιία, τη σιδηρουργία κλπ., ενώ με τη γενίκευση της κατασκευής φραγμάτων θα πετύχουν την σταθερή τροφοδοσία του. Τον 12ο αι. έρχεται η τελειοποίηση και διάδοση του ανεμόμυλου. Ιδιαίτερα πολύτιμη για τη γεωργία θα είναι βελτίωση της απόδοσης του αλόγου με την αλλαγή στη ζεύξη και το πετάλωμα. Η αντικατάσταση της αρχαίας λαίμαριας, που του έκοβε την αναπνοή, από το κολάρο που ακουμπά στους ώμους του ζώου πολλαπλασίασε τη δύναμη του, που από το μισό τόννο ανά ζεύγος (βλ. τον Κώδικα του Θεοδοσίου του 5ου αι.) περνά στους 5 τόννους. Το άλογο αντικαθιστά έτσι τα αργακίνητα και γι' αυτό πολύ λιγότερο παραγωγικά βόδια, και σε συνδυασμό με το σιδερένιο υνί θα επιτρέψει την αποτελεσματικότερη άρση των εκχερσωμένων βαρέων μαύρων εδαφών της κεντρικής Ευρώπης. Η γενίκευση της αγρανάπαυσης ανά δεύτερο έτος, θα συμβάλει αντίστοιχα σημαντικά στη βελτίωση της παραγωγικότητας η οποία τον 13ο αι. για πρώτη φορά μετά την αρχαιότητα γίνεται το αντικείμενο ειδικών αγρονομικών συγγραμμάτων. Την τεχνολογική εξέλιξη συνοδεύει η αλλαγή του τρόπου παραγωγής: τις αγγαρείες που βάρυναν τους ελεύθερους πάροικους του τιμαρίου, θα αντικαταστήσει η απευθείας εκμετάλλευση μέσω ενός διαχειριστή ή η μίσθωση σε ένα κεφαλαιούχο, συνήθως κάτοικο της πόλης. Μέσα σε όλα αυτά, ο μικρός γεωργός, ανίκανος να επενδύσει στην τεχνολογική εξέλιξη, οικονομικά εξαντλημένος από τους φόρους, κοινωνικά καταπιεσμένος

από τον κύριο του κάστρου και από τον παπά που τον ελέγχει από τον άμβωνα της εκκλησίας, θα ζητήσει όλο και συχνότερα καταφύγιο στην πόλη, στην οποία όπως γίνεται φανερό, ανήκει το μέλλον. Διαφορετικά είναι τα πράγματα εκεί όπου οι συνθήκες -η θέση, οι πρώτες ύλες, η βιοτεχνική παράδοση- θα προσφέρουν το έδαφος για την ανάπτυξη της βιοτεχνικής παραγωγής (υφαντουργίας, επεξεργασίας δέρματος, μεταλλουργίας, κεραμικής κλπ) και την εξέλιξη συνεπώς του χωριού σε έναν κρίκο στην αλυσίδα του παραγωγικού μηχανισμού της νέας εποχής.

III. Η πόλη και η αστική κοινωνία: η γένεση του καπιταλισμού

(1) Η γένεση και η ακμή της πόλης στη Δύση από τον 11ο στο 13ο αιώνα. Η ρωμαϊκή πόλη, που ταυτίστηκε με την έννοια του

Εικ. 9. Τα ερείπια του forum romanum. Τον 12ο αι. τα 4/5α της εντός των τειχών Ρώμης ήταν ακατοίκητο (disabitato)

πολιτισμού, επιβίωσε σε μεγάλο βαθμό και πιθανόν προσέφερε έναν πολεοδομικό πρότυπο (Εικ. 8), όμως ο γενικά παρασιτικός χαρακτήρας της ήταν ξένος στην ιδεολογία του νέου αστικού χώρου. Μια εξαίρεση αποτελεί η ίδια η Ρώμη. Η έδρα του πάπα, μπορεί να κατέχει ακόμη την πρώτη θέση ανάμεσα στις ευρωπαϊκές πόλεις, είναι ωστόσο μια πόλη φάντασμα (Εικ. 9), στο έλεος των τοπικών αριστοκρατικών οικογενειών, που ζει από τα ερείπια, τις μνήμες, τα προσκυνήματα και τη φορολόγηση της Χριστιανοσύνης. Το ίδιο

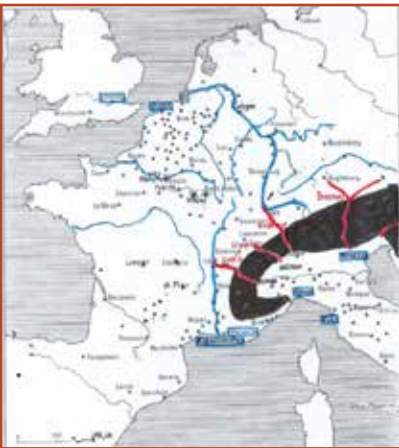
Εικ. 8. Το λιμάνι του Αγ. Λουδοβίκου στις Aigues Mortes, στις εκβολές του Ροδανού

Εικ. 10. Lübeck, Η πρωτεύουσα της Hanse τον 16ο αι.

Εικ. 11. Οι πόλεις και οι δρόμοι του εμπορίου της Hanse

Εικ. 12. Οι δύο πόλοι της ευρωπαϊκής οικονομίας (με κόκκινο σημειώνονται τα περάσματα των Άλπεων, με μπλε οι ποτάμιοι δρόμοι, με αστερίσκο οι πανηγύρεις της Καμπανίας)

ισχύει αρχικά και για πολλές από τις ρωμαϊκές τειχισμένες έδρες των επισκόπων που επιβιώνουν χάρη στη δύναμη της παράδοσης και στο κύρος της εκκλησίας. Ο Καρλομάγνος, όπως και οι απόγονοί του δεν είχαν μόνιμη έδρα, ούτε κριτήριο για το πού κάθε φορά θα περάσουν το χειμώνα, από τα Χριστούγεννα έως το Πάσχα. Η άνοδος των μεγάλων ευρωπαϊκών πρωτευουσών θα καθυστερήσει. Το Παρίσι παρά την ηρωική αντίσταση στους Νορμανδούς θα περιμένει την άνοδο της δυναστείας των Καπετιδών στο δεύτερο μισό του 10ου αι., το Λονδίνο την εγκατάσταση της Νορμανδικής δυναστείας μετά από έναν αιώνα.

Εκείνο που μας ενδιαφέρει ιστορικά είναι το πλέγμα των πόλεων - αγορών που -πριν από τα εθνικά κράτη και ως πρόδρομος τους- θα αποτελέσουν τον πυρήνα και θα καθορίσουν το μέλλον της Ευρώπης, μιας Ευρώπης που απαρχής θα είναι ένας κόσμος διπολικός, ουσιαστικά δύο κόσμοι: τον ένα πόλο αποτελεί ο βορράς με κέντρο τις Κάτω χώρες και ένα διευρυνόμενο κύκλο πόλεων που περιλαμβάνει, τη βορειοδυτική Γαλλία και τη Γερμανία, και βρίσκεται σε συνεχή εμπο-

ρική επικοινωνία με την Αγγλία, τη Βόρεια θάλασσα και τη Βαλτική, τον άλλο πόλο αποτελεί ο νότος, η αρχαία Ιταλία με τις ρωμαϊκές πόλεις της και τα λιμάνια της που ανοίγουν στον κόσμο της Μεσογείου.

Ο 10ος αιώνας υπήρξε, όπως είδαμε, ο μεγάλος αιώνας της γερμανικής πόλης. Οι ζωτικές αρτηρίες της εποχής είναι τα μεγάλα ποτάμια, ο Ρήνος με τους παραποτάμους του (Μοζέλα, Μάιν, ο Βέζερ, ο Ελβας, ο Δούναβις. Οι παλαιές ρωμαϊκές πόλεις κατά μήκος του Ρήνου με

πρώτη την Κολωνία (κομβικής σημασίας πόλη), το Μάιντς, το Βόρμς κλπ αποκτούν νέα ζωή με την προσθήκη μιας νέας εμπορικής συνοικίας. Παράλληλα, οι αυτοκράτορες της Οθωνικής δυναστείας οχυρώνουν τα όρια της χώρας με σημαντικά θρησκευτικά συγχρόνως και εμπορικά κέντρα όπως το Regensburg, το Magdenburg και το Αμβούργο, και με την παραχώρηση δικαιωμάτων για την ίδρυση εκατοντάδων αγορών στις παλαιές επισκοπικές πόλεις. Ένα νέο δίκτυο πόλεων δημιουργείται, μετά τη βάπτιση του βασιλιά των Ούγγρων, κατά μήκος του ασφαλούς πλέον (περισσότερο από τον θαλάσσιο) χερσαίου δρόμου των Ιεροσολύμων, του μεγάλου προσκυνημάτος της Χριστιανισσύνης.

Δεν είναι τυχαίο ότι τα δύο στοιχεία που χαρακτηρίζουν τη νέα πόλη είναι η αγορά, όχι πλέον ως το πολιτικό, αλλά το εμπορικό κέντρο της και η αποξένωση της από την αγροτική χώρα. Στις παλαιές πόλεις μια νέα αγορά (portus-mercatus) με τις προσωρινές κατοικίες των (αρχικά περιπλανώμενων) εμπόρων και των βιοτεχνών ιδρύεται ως επέκταση της παλαιάς, συχνά δίπλα στο ποτάμι ή στην είσοδο της γέφυρας, ακριβώς όπως παλιά οι πρώτες γερμανικές πόλεις είχαν δημιουργηθεί στην είσοδο των ρωμαϊκών στρατοπέδων. Στη Γαλλία, οι πρώτες αγορές που δημιουργούνται (με κάποια καθυστέρηση καθώς ο Σηκουάνας είχε χρησιμοποιήσει ως ο δρόμος των νορμανδικών επιδρομών) στο Παρίσι και στο Cluny στη Βουργουνδία, θα έχουν αρχικά τη μορφή μικρών οικισμών περιπλανώμενων εμπόρων, έξω από τις πύλες και τα μοναστήρια. Ίδια εικόνα και στη Lyon μεγάλο κέντρο της ρωμαϊκής Γαλλίας στη συμβολή των δύο ποτάμιων δρόμων του Ροδανού και του Saône. Είναι το εμπορικό πνεύμα που πιθανότατα θα δώσει την ώθηση και στη βιοτεχνία, επιβάλλοντας την αποτελεσματικότερη οργάνωση της παραγωγής, την εφεύρεση του ποδοκινήτου αργαλείου και του ρολογιού, αυτού του εργαλείου «που διαμόρφω-

σε τον δυτικό τρόπο σκέψης». Το κέρδος, το συσσωρευόμενο κεφάλαιο, με τη σειρά του θα επιτρέψει την κοινωνική άνοδο της εμπορικής τάξης που αναλαμβάνει την διοίκηση της πόλης και τον οικονομικό έλεγχο μέσω των μισθώσεων και της μονοπωλίας των εγκαταστάσεων των μύλων, της αγροτικής χώρας. Η οικονομική δύναμη θα βοηθήσει στην κατάκτηση σοβαρών επαγγελματικών και πολιτικών προνομίων: του δικαιώματος των πόλεων να κόβουν νόμισμα (mercatus και moneta), να οργανώνονται (ήδη από το 1050 στις πόλεις της Φλάνδρας και του Ρήνου) σε ελεύθερες συντεχνίες (gilda mercatoria) των εμπόρων, οι οποίες θα εξελιχθούν σε επίσημα σωματεία με δικό τους δικαίωμα (jus mercatorum)· τέλος την ουσιαστική αυτονομία. Η πόλη είναι, έτσι, σε θέση να εγγυηθεί την ελευθερία όλων, ακόμα και αυτών που, όπως συχνά οι απειλισμένοι αγρότες, καταφεύγουν στα τείχη της, αν και πολύ δύσκολα θα αποκτήσουν ποτέ το δικαίωμα του πολίτη. Με την εξασθένηση της αυτοκρατορίας θα έρθει η στιγμή που οι γερμανικές πόλεις (σε αντίθεση με τις γαλλικές πόλεις που ελέγχονται νωρίς από την κληρονομική μοναρχία) θα φθάσουν πρακτικά στην ανεξαρτησία, με τυπική μόνο εκπροσώπηση του επίσκοπου ή του αυτοκράτορα, και σε περιόδους εσωτερικών κρίσεων του καθεστώτος θα συνασπισθούν σε ένα είδος ομοσπονδίας. Ακόμα μεγαλύτερη· σχεδόν απόλυτη· αυτονομία κατέκτησαν νωρίς οι εμπορικές πόλεις της βόρειας Γερμανίας οι οποίες με κέντρο το Lübeck (Εικ. 10) και με παραρτήματα από το Νόβγκοροντ, το Μπέργκεν της Νορβηγίας και το Λονδίνο έως την Κολωνία και τη Μπρύζ, θα μονοπωλήσουν το εμπόριο της Βαλτικής και της Ρωσίας με τη Δύση (Εικ. 11). Αυτή η ένωση των πόλεων της Hanse, μια λέξη που σημαίνει αρχικά την ομάδα των συμπορευόμενων εμπόρων, θα εξελιχθεί ουσιαστικά σε ένα κράτος εν κράτε μέσα στην αυτοκρατορία, ικανό να αντιμετωπίσει

Εικ. 13. Χάρτης της Bruges: Η πόλη, το κανάλι και το λιμάνι

Εικ. 14. Εικόνα από το λιμάνι της Bruges με το γερανό των εμπορευμάτων

νικηφόρα κράτη όπως η Δανία, κυρίαρχη τότε της Βόρειας Θάλασσας και της Βαλτικής. Τον κόσμο του βορρά χωρίζει από το νότο το τείχος των Άλπεων και μια διαφορετική νοοτροπία, που έχει τις ρίζες της στη ρωμαϊκή μεσογειακή παράδοση (**Εικ. 12**)· τους δύο κόσμους συνδέει από την αρχή η κοινή ευρωπαϊκή οικονομία, μια πρώτη Κοινή Αγορά, η δυναμική της οποίας θα βρει τους τρόπους επικοινωνίας μέσα από τα περάσματα των Άλπεων και τους μεγάλους ευρωπαϊκούς ποταμούς, και προς το τέλος της περιόδου από το στενό του Γιβραλτάρ.

Τη βάση αυτής της οικονομίας θα προσφέρει η υφαντουργία: Στην αφετηρία της ιστορικής και γεωγραφικής βρίσκεται η Αγ-

Εικ. 15. Ο Ιταλός έμπορος της Bruges Arnolfini από τη Lucca και η γυναίκα του (J.v.Eyck 1432)

γλία με τα τεράστια κοπάδια των εκλεκτών προβάτων της, ο πρώτος και μεγαλύτερος προμηθευτής μαλλιού στην Ευρώπη. Ο κύριος πελάτης είναι η φλαμανδική υφαντουργία των μάλλινων υφασμάτων (pallia fresonica). Στην έκταση που πήρε στις Κάτω Χώρες, τη ΒΑ Γαλλία και ως το Ρήνο η αρχικά οικοτεχνική στη συνέχεια βιοτεχνική αυτή παραγωγή οφείλεται η γένεση και η οικονομική ακμή μιας ολόκληρης σειράς άγνωστων προηγούμενων πόλεων, που θα αποτελέσουν το «βιομηχανικό κέντρο της νέας ευρωπαϊκής διπολικής οικονομίας. Το κέντρο είναι η Μπρυζ (Bruges, Brügge) (**Εικ. 13**) η μεγάλη αγορά των υφαντουργικών προϊόντων αλλά και το κεντρικό λιμάνι εισαγωγής μαλλιού από την Αγγλία, κρασιού από το (αγγλικό) τότε Μπορντώ και των αγαθών (στάρι, κριθάρι, ξυλεία, κερί, γούνες) που οι έμποροι της Hanse φέρνουν από τον βορρά και τη Ρωσία. (**Εικ. 14**) Εκεί θα προμηθευτούν τα προϊόντα της Μεσογείου, που από το 1277 θα έλθουν με τα γενοβέζικα καράβια.

Η κατάληξη του φλαμανδικού και του γερμανικού εμπορίου είναι η Ιταλία, η πλουσιότερη και η πιο εξελιγμένη χώρα της ηπείρου· όχι η Ρώμη των παπών, ούτε η νότια Ιταλία, όπου τη βυζαντινή κυριαρχία θα διαδεχθούν οι συγκεντρωτικοί Νορμανδοί βασιλιάδες. Ο δεύτερος πόλος της ευρωπαϊκής οικονομίας βρίσκεται στις πόλεις του ιταλικού βορρά στην έξοδο των περασμάτων των Άλπεων (Μιλάνο, Μπέργκαμο, Τορίνο), στα μεγάλα λιμάνια της Μεσογείου (Βενετία, Γένοβα, Πίζα), και στο κέντρο της Τοσκάνης (Σιέννα, Φλωρεντία). Χάρη στην εύφορη γη, την επιμέλεια των κατοίκων, αλλά και τη θέση τους ανάμεσα στον συχνά απόντα αυτοκράτορα και τον Πάπα, οι πόλεις αυτές θα εξελιχθούν νωρίς σε ισχυρά κέντρα βιομηχανίας και εμπορίου και πολιτικά πρακτικώς ανεξάρτητες κοινότητες, που θα απορροφήσουν σταδιακά τον αγροτικό πληθυσμό, αλλά και τους ευγενείς ιππότες της υπαίθρου των. Οι έμποροι τους θα έρθουν να αγοράσουν τα υφάσματα της Φλάνδρας στις πανηγύρεις των τεσσάρων πόλεων της Καμπανίας (Champagne) που εκ περιτροπής -ανά δίμηνο- καλύπτουν ολόκληρο το έτος. Θα τους συνοδεύουν οι Ιταλοί τραπεζίτες, σε αναζήτηση πελατείας ανάμεσα στους πρίγκιπες της Δύσης. Η ίδια η Μπρυζ θα καταλήξει να ελέγχεται ουσιαστικά από τους Ιταλούς εμπόρους (**Εικ. 15**).

Κάτω από αυτές τις συνθήκες, στις ιταλικές

πόλεις το κοινοτικό πνεύμα θα εξελιχθεί σε μια «δημοκρατική» ελεγχόμενη από τους πλούσιους αστούς μορφή αυτοδιοίκησης, και ο τοπικισμός σε μια εθνική συνείδηση εμπνεόμενη από ένα πρωτόγνωρο αίσθημα ελευθερίας και ανεξαρτησίας. Είναι αυτό το πνεύμα που θα θρέψει τους ατέλειωτους μοιραίους για το μέλλον της Ιταλίας, πολέμους μεταξύ των πόλεων, που έχουν το παράλληλό τους μόνο στην αρχαία ελληνική πόλη· τηρουμένων βέβαια των αναλογιών, καθώς οι πολέμοι είναι τώρα υπόθεση των μισθοφόρων, και η ελευθερία επισκιάζεται από την πνευματική εξουσία της μίας οικουμενικής εκκλησίας. Θα μιλήσουμε μόνο για δυο από αυτές τις πόλεις: τη Φλωρεντία, την Αθήνα της ιταλικής Αναγέννησης (**Εικ. 16**) και τη Βενετία, τον μεσολαβητή με το Βυζάντιο και την πρώτη ευρωπαϊκή αποικιακή δύναμη

Στην αρχή της εκπληκτικής οικονομικής και δημογραφικής ανάπτυξης της Φλωρε-

Εικ. 16. Η Φλωρεντία τον 15ο αι.

Εικ. 17. Πανοραμικός χάρτης της Βενετίας (Βατικανό)

ντίας τον 11ο αιώνα θα βρει κανείς την εργατικότητα των κατοίκων και τη συνέπεια σε κάποιες σωστές επιλογές στη βιοτεχνία, το εμπόριο και τις τραπεζικές επιχειρήσεις, στην ιστορία της το μοντέλο της εξέλιξης του πρώτου καπιταλισμού. Την αφετηρία αποτέλεσε η έγκαιρη (συγχρόνως με την αλλαγή του κλίματος και της ευρωπαϊκής μόδας) εγκατάλειψη της γουναροποιίας για την υφαντουργία, και η αντιμετώπιση του ανταγωνισμού των υφαντηρίων των βορειοιταλικών και των φλαμανδικών πόλεων με τη στροφή στην

Εικ. 18. Οι δρόμοι του ενετικού εμπορίου

εξειδίκευση στην τέχνη της βαφής και του φινιρίσματος. Υφασμένα στη Φλάνδρα, αγορασμένα στην Καμπανία, επεξεργασμένα με μυστικές συνταγές και βαμμένα με βόρακα (για το φιξάρισμα) από τη Μικρά Ασία και με τις καλύτερες και πιο λαμπερές βαφές της Ανατολής, τα φλωρεντινά υφάσματα, περιζήτητα στις αυλές όλης της Ευρώπης, θα φέρουν την ευημερία στην πόλη και θα δώσουν την πολιτική εξουσία στους μεγαλεμπόρους της: ήδη στα μέσα του 12ου αιώνα αυτοί μοιράζονται τη διοίκηση της πόλης με τους ευγενείς ιππότες. Την ίδρυση το 1182 της συντεχνίας τους (Arte de Mecanti), πρόδρομο της μετέπειτα πανίσχυρης Arte di Calimala, θα ακολουθήσουν σύντομα και άλλες, συνολικά περίπου είκοσι συντεχνίες ή arte: των σαράφηδων, αυτών που ασχολούνται με το εμπόριο και την επεξεργασία του μαλλιού (Lana), της μετάξης (Setta), των γουναράδων, των γιατρών (σ' αυτήν ανήκει και ο Δάντης) κλπ. Το 1250 μέσα σε μια έξαρση φλωρεντικού πατριωτισμού, ο λαός των συντεχνιών, το Popolo, θα σχηματίσει μια δική του παράλληλη πολιτική οργάνωση με δικούς του capitani, και θα αναλάβει την ουσιαστική διακυβέρνηση της πόλης, περιορίζοντας τους ευγενείς σε τιμητικά ουσιαστικά αξιώματα. Από αυτή την κυβέρνηση του Λαού, ουσιαστικά της αριστοκρατίας των συντεχνιών (το popolo grosso) των υφασματοεμπόρων και τραπεζιτών (arte Calimala) και των πέντε πλουσιότερων συντεχνιών, θα αποκλεισθεί ο popolo minuto, οι φτωχές συντεχνίες και οι χιλιάδες των εξαθλιωμένων προλεταρίων εργατών, που δεν έχουν να πληρώσουν για τη συμμετοχή τους. Το καθεστώς θα εγκαταστήσει μια μακρά περίοδο οικονομικής και δημογραφικής ακμής και εξωτερικών επιτυχιών, που θα κρατήσει έως την άνοδο των Μεδίκων στη δεκαετία του 1430.

Τελείως διαφορετική από την ταραγμένη ιστορία της βιοτεχνικής δημοκρατίας του εσωτερικού της Τοσκάνης, είναι η «παρασιτική» εξέλιξη και το αριστοκρατικό καθεστώς της Βενετίας, (Εικ. 17) η οποία από ένα άγονο νησάκι στη μέση μιας λιμνοθάλασσας στο βάθος της Αδριατικής, θα καταφέρει εκμεταλλεύμενη την αδυναμία της βυζαντινής αυτοκρατορίας, να αποκτήσει το 1082 την

ανεξαρτησία της και πρωτοφανή προνόμια για το ενετικό εμπόριο στη βυζαντινή επικράτεια (Εικ. 18). Θα είναι η υπεύθυνη για την παρεκτροπή της 4ης σταυροφορίας και την καταστροφή του Βυζαντίου, πάνω στα ερείπια του οποίου θα οικοδομήσει την αποικιακή αυτοκρατορία της στην ανατολική Μεσόγειο,

ενώ χάρη στο στόλο και στη διπλωματία της θα διατηρήσει έως το τέλος (το άνοιγμα του δρόμου των Ινδιών από τους Πορτογάλους), το μονοπώλιο του εμπορίου των μπαχαρικών της Ανατολής, ενώ παράλληλα θα ελέγχει ένα μεγάλο μέρος του εμπορίου με τη Γερμανία μέσα από το πέρασμα του Brenner (Εικ. 19). Θα ξεπεράσει την απώλεια της Κωνσταντινούπολης και την απειλή της Γένοβας Τον 15ο αι. θα είναι η πλουσιότερη χώρα της Ευρώπης (με τα ετήσια κρατικά έσοδα της να ξεπερνούν κατά πολύ εκείνα του βασιλείου της Γαλλίας), και χάρη στο μισθοφορικό στρατό της μια από τις μεγάλες ευρωπαϊκές δυνάμεις.

Στα παραδείγματα και των δύο πόλεων έχουμε τα καλύτερα δείγματα του κορυφαίου ρόλου που από εδώ και πέρα καταλαμβάνει το κεφάλαιο στην κοινωνία, την πολιτική και τον ευρωπαϊκό πολιτισμό. Η μορφή των συναλλαγών έχει αλλάξει από την αρχαιότητα. Η πληρωμή έναντι συναλλαγματικής και η πίστωση αποτελούν τρέχουσα πρακτική ήδη στις πανηγύρεις της Καμπανίας. Η επένδυση κεφαλαίων εμφανίζεται ήδη στις αρχές του 9ου αι. στη Βενετία με τον τύπο του συμβολαίου θαλασσοδανείου (accomentatio) με έναν έμπορο καπετάνιο με τον οποίο ο δανειστής μοιράζεται τα κέρδη, ενώ από τον 11 αι. έχουμε και τις πρώτες εταιρείες collegantia (= societas). Σύντομα το συσσωρευμένο εμπορικό και βιομηχανικό κεφάλαιο στη Φλωρεντία και στη Σιέννα μετατρέπεται σε τραπεζικό και βρίσκει τον τρόπο (με τη μορφή προκαταβολών έναντι εμπορευμάτων και υπερτιμολογήσεων) να δανείζει με επιτόκια έως και 38%! Οι εταιρείες των μεγαλεμπόρων της arte Calimala, οι Bardi, Peruzzi, Alberti, Medici, κλπ καταλήγουν να χρηματοδοτούν στους μεταξύ τους πολέμους τους βασιλιάδες της Αγγλίας και της Γαλλίας με τραγικές συχνά συνέπειες, όπως δείχνουν οι πτωχεύσεις που θα τραντάξουν τελικά τις οικονομίες των πόλεων.

Επίλογος

Η σύντομη ματιά στην ιστορία του ευρωπαϊκού πολιτισμού και στη γένεση της ευρωπαϊκής πόλης αποκάλυψε πιστεύω τις τεράστιες, δομικές θα λέγαμε, διαφορές, που παρά τις εξωτερικές ομοιότητες διακρίνουν σε όλα τα επίπεδα την αρχαία πόλη από αυτή που γεννήθηκε στις αρχές της τελευταίας χιλιετίας. Διαφορές ανάμεσα στην ανοιχτή στο αγροτικό παρελθόν και στο αγροτικό περιβάλλον της αρχαία πόλη, τη θεμελιωμένη στις ιδέες της ελευθερίας και της ισότητας όλων των πολιτών στη διαχείριση των κοινών και την επίτευξη του κοινού αγαθού, εκείνου του

Εικ. 19. Το Fondaco dei Tedeschi (κατάλυμα και αποθήκες των Γερμανών εμπόρων) δίπλα στη γέφυρα του Rialto στη Βενετία

«εὖ ζῆν», χωρίς οιοδήποτε είδους καταναγκασμούς· και από την άλλη την κλεισμένη εγωιστικά στα τείχη της, στη θρησκευτική μισαλλοδοξία και στη σκληρή ταξική ηθική των συντεχνιών, αφιερωμένη στην παραγωγή και στο κέρδος πόλη του Μεσαίωνα (Εικ. 20). Ακόμα πιο κοντά στο νόημα της διαφοράς θα μας φέρει, πιστεύω, η προσέγγιση στην πνευματική και καλλιτεχνική έκφραση των δύο πολιτισμών στο επόμενο

Εικ. 20. Ο τραπεζίτης και η γυναίκα του με τη Βίβλο (Quentin Metsys 1514)

Ο Γεώργιος Καραϊσκάκης σε περιοχ

Του Κωνσταντίνου Σ. Γιαννακού¹

Εικ. 1: Γ. Καραϊσκάκης ([1])

Το προ-προηγούμενο τεύχος του περιοδικού «Πειραικό Ορόσημο», του Σεπτεμβρίου 2020, ήταν αφιερωμένο στην επέτειο της συμπλήρωσης δυόμιση χιλιάδων (2.500) ετών από την Ναυμαχία της Σαλαμίνας: στο παρόν τεύχος, η κυκλοφορία του οποίου συμπίπτει με την διακοσιοστή (200η) επέτειο της Εθνεγερσίας της 25ης Μαρτίου 1821, θα αναφερθούμε σε μια εξέχουσα μορφή του αγώνα για την ανεξαρτησία της πατρίδος μας από τον Οθωμανικό ζυγό, στον αρχιστράτηγο της Στερεάς Ελλάδος Γεώργιο Καραϊσκάκη και μάλιστα θα περιγράψουμε την ιδιαίτερη σχέση του με την ευρύτερη περιοχή του σημερινού Πειραιά (Ελευσίνα, Σαλαμίνα, Κερατσίνι, Φάληρο), όπου πολέμησε από το 1826 μέχρι και το θάνατό του, την πρωίαν (04:00) της 23ης Απριλίου 1827, δηλαδή της ονομαστικής του εορτής, του Αγίου Γεωργίου ([2], 146).

Ο Γεώργιος Καραϊσκάκης (Εικ.1, 2) γεννήθηκε το 1782 στο χωριό Σκωληκοκαριά της επαρχίας Άρτης² από μητέρα καλόγρια (από όπου προέκυψε και η προσωνυμία του ήρωα ως «ο γιός της καλογριάς»). Μόλις έφθασε σε ηλικία να φέρει όπλα κατετάγη σε κάποιο σώμα κλεφτών, συνηθισμένο καταφύγιο εκείνων οι οποίοι είχαν εντονότερο το αίσθημα αναζήτησης της ελευθερίας από την καταδυνάστευση των Τούρκων. Συνελήφθη κατά την δράση του από ένα Αλβανικό σώμα του Αλή πασά των Ιωαννίνων, ο οποίος επειδή ε γνώριζε την καλογριά μητέρα του, δεν τον εβασάνισε μέχρι θανάτου, κατά τη συνήθη πρακτική των Τούρκων,

.... και μέσα σ' όλους ποιος;
ένας ξεχώριζε του Έθνους το καμάρι,
της καλογριάς ο γιός (Εικ. 1)

.....

και τα βιβλία και κάθε αχνή σοφία στο φως σου,
κι από τραγούδι νέα φωτιά επική να ανάψω,
μ' εσέ Αχιλλέα της ρωμιοσύνης, Όμηρός σου².

αλλά τον εφυλάκισε, όπου ο Καραϊσκάκης επεβίωσε παρά τις άθλιες συνθήκες και τους βασανισμούς. Στη συνέχεια η δράση του ήταν άλλοτε ως μισθοφόρος του Αλή πασά, άλλοτε δε ως πολέμιός του⁴.

Τελικά μετά την κήρυξη της Επανάστασης μετέβη στα Τζουμέρκα και ύψωσε την σημαία της Ελληνικής Επανάστασης, την ίδια εποχή που και ο Οδυσσεύς Ανδρούτσος επετέθη σε Οθωμανούς ταχυδρόμους που μετέβαιναν στα Ιωάννινα. Στη συνέχεια μετέβη στο Μακρυνόρος και στις αρχές Ιουλίου 1821 συμμετείχε στη μάχη στο Κομπότι, όπου και τραυματίστηκε και υποχρεώθηκε – για ίαση του τραύματος – να μεταβή στο Λουτράκι.

Μετά τη λύση της πρώτης πολιορκίας του Μεσολογγίου (31 Δεκεμβρίου 1822), μέρος του στρατού του Ομέρ Βρυώνη και του Κιουταχή χρειάστηκε από το Αγρίνιο να μετακινηθεί διερχόμενο από τα Άγραφα, όπου ο Καραϊσκάκης ήταν αρχηγός, με επί κεφαλής του Τουρκικού στρατού τους Ισμαήλ Πασά Πλιάσσα, Ισμαήλ Χατζή Μπέντου και Άγο Βασιάρη. Ο Καραϊσκάκης κατέλαβε με χίλιους περίπου άνδρες την διάβαση κοντά στον Άγιο Βλάσιο και – μετά από σκληρή μάχη – ανάγκασε τους Τούρκους, να οπισθοχωρήσουν στο Αγρίνιο. Ο ίδιος στη συνέχεια αναγκάστηκε να εγκαταλείψει τα Άγραφα και να μεταβεί στην Ιθάκη προκειμένου να συναντήσει έμπειρους γιατρούς για την αντιμετώπιση της φυματίωσης από την οποία έπασχε. Οι γιατροί λίγες ελπίδες ζωής έδωσαν στον ήρωα και του συνέστησαν να μείνει στο νησί. Όμως ο Καραϊσκάκης, επέστρεψε από την Ιθάκη στο Μεσολόγγι, όπου ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος, (διορισμένος επίτροπος πληρεξούσιος/γενικός διευθυντής για τη Δυτική Ελλάδα) χωρίς στρατό ο ίδιος αλλά στηριζόμενος σε τοπικούς οπλαρχηγούς αμφίβολων ικανοτήτων, παραγκώνιζε τον Καραϊσκάκη. Οι Τζαβελλαίοι και άλλοι οπλαρχηγοί ήσαν υπέρ του Καραϊσκάκη. Ο Μαυροκορδάτος, «έστησε σκευωρία» για προδοσία του Καραϊσκάκη. Συστάθηκε επιτροπή και στις 2 Απριλίου 1824 (σε 3 μέρες) εκδόθηκε προκήρυξη των εγκλημάτων του Καραϊσκάκη με τον τίτλο «Προσωρινή Διοίκηση της Ελλάδος». Κατά την προκήρυξη, που ήταν πράξη διοικητική και όχι δικαστική, η εν λόγω επιτροπή έκρινε τον Καραϊσκάκη ένοχο «εσχάτης προδοσίας» **άνευ δίκης**. Παρ' όλα αυτά είναι αμφίβολο εάν η απόφαση εκείνη της επιτροπής δημοσιεύθηκε ποτέ. Πάντως ο Καραϊσκάκης στερήθηκε όλων των βαθμών και των αξιωματικών του και διατάχθηκε να αναχωρήσει από το Αιτωλικό. Οι δε πολίτες διατάχθηκαν να αποφεύγουν κάθε επικοινωνία με τον «εχθρό της πατρίδας», τον Καραϊσκάκη, εφόσον αυτός «δεν μετανοήσει και προσπέσει στο έλεος των Ελλήνων και ζητήσει συγχώρεση». Την 3η Μαΐου 1824 ο Καραϊσκάκης με πολλούς οπαδούς του αναχώρησε από το Αιτωλικό και επιχειρώντας ανεπιτυχώς να καταλάβει τα Άγραφα μετέβη στο Καρπενήσι. Στις 27 Μαΐου του ίδιου έτους ζήτησε εγγράφως συνγνώμη από τον Α. Μαυροκορδάτο, η οποία όμως δεν εισακούσθηκε. Τελικά στις 25 Ιουνίου 1824 κατέφυγε στο Ναύπλιο, όπου η Κυ-

1. Δρ. Πολιτικός Μηχανικός, Γενικός Γραμματέας της ΕΔΑΒΥΤ· Μέλος: της Ένωσης Ευρωπαίων Αρχαιολόγων (ΕΑΑ), της Εταιρείας Αιγαιακής Προϊστορίας «ΑΙΓΕΥΣ», του ΔΣ του Συλλόγου Φίλων Αρχαιολογικού Μουσείου Πειραιά.

2. Στίχοι Κωστή Παλαμά, στα «Δεκατετράστιχα», αφιέρωση στον Γεώργιο Καραϊσκάκη ([1], 16).

3. Κατά τον Αθηναίο ιστορικό Διον. Σουρμελή γεννήθηκε στο χωριό Μαυρομάτι Αγράφων.

4. Στοιχεία από τον υπασιστή του, Δημήτριο Αινιάνα ([1], 61-62· [3], 13-14).

ές του Πειραιά

βέρνηση του αναγνώρισε όλους τους βαθμούς και τα αξιώματά του ([4]: [2], 35-60).

Στη συνέχεια έδρασε στο Μεσολόγγι, στην Πελοπόννησο και στην ανατολική Στερεά Ελλάδα (της οποίας ανακηρύχθηκε αρχιστράτηγος⁵). Την 19η Ιουλίου 1826 ο Καραϊσκάκης επικεφαλής 680 περίπου ανδρών ξεκίνησε από το Ναύπλιο για την Στερεά Ελλάδα στην οποία είχε εισβάλει ο Ομέρ Πασάς (της Καρύστου) και ο Κιουταχής (από Θήβα). Πολύ σύντομα ο Κιουταχής, λόγω της στρατιωτικής δεινότητας του Καραϊσκάκη, βρέθηκε από πολιορκιών σε θέση πολιορκουμένου. Εκείνη την περίοδο με υπόδειξη του Καραϊσκάκη συγκροτήθηκε στην Ελευσίνα το γενικό Ελληνικό στρατόπεδο. Ο Κιουταχής φοβόταν πάντοτε τα κυκλωτικά συνεχώς σχέδια του Καραϊσκάκη και δεν έκανε κατά μέτωπο επίθεση. Στις αψιμαχίες εκείνες, ο Καραϊσκάκης και ο Φαβιέρος διαφώνησαν περί της τακτικής του πολέμου. Όταν όμως ο Κιουταχής κατέλαβε την κάτω πόλη των Αθηνών, ο Καραϊσκάκης ενίσχυσε την φρουρά της Ακρόπολης με περιορισμένο σώμα υπό τον Κριεζώτη, το οποίο κατάφερε και εισήλθε στην Ακρόπολη την 10η Οκτωβρίου 1826. Τον ίδιο μήνα και 15 μέρες μετά (25 Οκτωβρίου) ο Καραϊσκάκης εξεστράτευσε στη Βοιωτία, στη Φθιώτιδα και στη Φωκίδα, απ' όπου και απέκοψε τις τουρκικές εφοδιοπομπές, ολοκληρώνοντας έτσι τον αποκλεισμό του ανεφοδιασμού των Τούρκων. Τέλος αφού απελευθέρωσε ολόκληρη την Στερεά Ελλάδα, με εξαιρέσεις το Μεσολόγγι, τη Βόνιτσα και τη Ναύπακτο, την 23η Φεβρουαρίου 1827 ο Καραϊσκάκης επέστρεψε στην Ελευσίνα.

Λίγο πριν, την 27η Ιανουαρίου 1827, οι Έλληνες είχαν μια σημαντική αποτυχία στο Καματερό. Το ιππικό των Τούρκων με μια θυελλώδη επέλαση συνέτριψε ένα ελληνικό στρατιωτικό τμήμα υπό τον Διονύσιο Βούρβαχη, συνταγματάρχη του Γαλλικού στρατού, ο οποίος σκοτώθηκε στη μάχη. Ύστερα από αυτή την αποτυχία, το ηθικό των Ελλήνων κατέπεσε και σε αυτήν την κατάσταση τους βρήκε ο Καραϊσκάκης, ένα μήνα μετά την καταστροφή του Βούρβαχη, όταν γύρισε στην Ελευσίνα, μετά από τη νικηφόρα εκστρατεία της Ρούμελης. Είχε μαζί του μόνο χίλιους άνδρες, αφού είχε διασπείρει τους υπόλοιπους σε διάφορες θέσεις για να φυλάνε τη Στερεά Ελλάδα. Αμέσως, συγκέντρωσε τα υπολείμματα του στρατού του Βούρβαχη και όσους άλλους μπόρεσε και σχημάτισε ένα

στράτευμα 3.500 ανδρών. Ο Καραϊσκάκης μετακινήθηκε από την Ελευσίνα στο Κερατσίνι, όπου τελικά έφθασαν λιγότεροι από 1.500 άνδρες. Ο Κιουταχής, καλά πληροφορημένος για την άφιξη του Καραϊσκάκη στο Κερατσίνι, έστειλε 800 πεζούς και 400 ιππείς να χτυπήσουν τα πρόχειρα οχυρώματα, που είχαν φτιάξει μέσα στη νύχτα οι Έλληνες, στο λόφο του Αγίου Γεωργίου Κερατσινίου. Όμως οι Τούρκοι δεν μπόρεσαν να καταλάβουν τις ελληνικές θέσεις. Στη συνέχεια, ο Κιουταχής επανήλθε με 4.000 πεζούς και 2.000 ιππείς. Χώρισε τη δύναμη του σε τρία τμήματα. Το πρώτο το έστειλε στη μάντρα του Σαρδελά⁶, στη θέση Μετόχι, ανατολικά από τον λόφο του Αγίου Γεωργίου Κερατσινίου και βόρεια από τη σημερινή κεντρική πλατεία Κερατσινίου. Μάλιστα σήμερα, στον Ι. Ναό Αγίου Γεωργίου Κερατσινίου η λιθοδομή της μάντρας της μιας πλευράς είναι κατασκευασμένη από πέτρες που είχαν χρησιμοποιήσει οι αγωνιστές για τα ταμπούρια τους⁷. Στη μάντρα αυτή, με εντολή του Καραϊσκάκη, ένα επιλεκτικό ελληνικό τμήμα 250 ανδρών είχε κατασκευάσει ταμπούρια. Οι υπερασπιστές της μάντρας αντιμετώπισαν νικηφόρα την επίθεση, σε όλη τη διάρκεια της ημέρας και προκάλεσαν μεγάλη φθορά στους Τούρκους. Ο Χατζημιχάλης παρέσυρε το εχθρικό ιππικό μέσα στην κοιλάδα του Κερατσινίου προς τη θάλασσα, όπου τους παγίδευσαν οι άντρες που ο Καραϊσκάκης είχε παρατάξει στους γύρω λόφους. Οι Τούρκοι άρχισαν να δέχονται πυρά από παντού. Τότε ο Χατζημιχάλης επέστρεψε και τους επετέθη, καθώς άρχισαν να υποχωρούν. Σε λίγο τους ακολούθησαν κι άλλοι Τούρκοι, που χτυπούσαν τη μάντρα, και η υποχώρηση γενικεύθηκε και μετετράπη σε φυγή. Μετά από έναν ανεπιτυχή αιφνιδιασμό την 22α Μαρτίου, που επεχείρησε στη συνέχεια ο Κιουταχής προς τις θέσεις του Καραϊσκάκη, από την περιοχή του Κορυδαλλού, δεν επετέθη πλέον ξανά εναντίον του Κερατσινίου⁸.

Το πρωί της 13ης Απριλίου, ο Καραϊσκάκης από το Κερατσίνι, ο Μακρυγιάννης από την Καστέλα και ένα τμήμα από Υδραίους, Κρανιδιώτες κ.α. από το νότιο Πειραιά (όπου είχε αποβιβασθεί) επετέθησαν στην Τουρκική δύναμη. Η Τουρκική αμυντική διάταξη κατέρρευσε, καθώς οι τρεις αιχμές της επίθεσης, συνέκλιναν προς το κέντρο και δεν απέμειναν παρά μόνον 300 Τουρκαλβανοί μέσα στην μονή του Αγίου Σπυρίδωνα (στην περιοχή του σημερινού Ι. Ναού), οι οποίοι συνθηκολόγησαν σε τρεις μέρες μετά από άγριο κανονιοβολισμό του μοναστηριού από τα Ελληνικά πλοία. Καθώς όμως οι Τουρκαλβανοί υποχωρούσαν, υπέστησαν νέα επίθεση από άτακτα και απειθαρχητα ελληνικά σώματα, με αποτέλεσμα να υπάρξουν απώλειες και από τις δύο πλευρές και να κινδυνεύσει και ο ίδιος ο Καραϊσκάκης. Μετά την άλωση της Μονής του Αγ. Σπυρίδωνα ενώθηκαν τα ελληνικά στρατόπεδα της Καστέλας και του Κερατσινίου και ο Καραϊσκάκης μετέφερε τη βάση του στην Καστέλα ([5]).

Οι Έλληνες ξεκουράστηκαν την 22α Απριλίου και δόθηκαν εντολές να είναι όλοι ήσυχoi, ώστε να ετοιμασθούν για μάχη την επομένη. Το μεσημέρι όμως της ίδιας ημέρας, μια αψιμαχία στο Φάληρο (στην περιοχή του Σταδίου «Γεώργιος Καραϊσκάκης») οδήγησε σε συμπλοκή νησιωτών και Κρητικών με τους Τούρκους και οδήγησε τον Καραϊσκάκη, αν και άρρωστο, στο πεδίο της μάχης, με σκοπό να ηρεμήσει τα πνεύματα και να δώσει τέλος στη μάχη. Ο Μακρυγιάννης του ζήτησε να αποχωρήσει από τη συμπλοκή και αυτός απάντησε ότι θα το έκανε μόνο αν ο ίδιος ο Μακρυγιάννης έπαιρνε τη θέση του. Σ' αυτήν τη μάχη οι Τούρκοι ευρίσκοντο πίσω από μια μάντρα. Έχοντας πλεονέκτημα, κατάφεραν να αποκρούσουν τους Έλληνες. Κάποιοι απ' αυτούς, όμως, που είχαν οχυρωθεί σε αμμώδη έκταση, άρχισαν να οπισθοχωρούν. Τότε κάποιος φώναξε «βγαίνουν οι Τούρκοι». Πράγματι, έφθασαν κάποιοι Τούρκοι (πεζοί

5. Με ομόφωνη απόφαση, την οποία υπερψήφισε και ο Πρόεδρος της Κυβερνήσεως Ανδρέας Ζαΐμης, παρά το ότι ο Καραϊσκάκης είχε επιτεθεί το 1824 στον οίκο των Ζαΐμηδων στην Κερπινή Καλαβρύτων ([2], 50), στα πλαίσια εμφύλιας σύγκρουσης και έπειτα από εντολή της τότε Κυβερνήσεως: διότι «τοιοῦτος ἦτο ἡδὴ της πατρίδος ο κίνδυνος και τοσαύτη η κοινή πεποίθησις ότι ο Καραϊσκάκης μόνος ἠδύνατο να αναστήσει εις την Ρούμελην τον αγώνα» ([2], 85).

6. Ο συγγραφέας θυμάται (από τα χρόνια του στο Λύκειο περί το 1968 μ.Χ.) σχετική ταμπέλλα με αναφορά στα Ταμπούρια των μαχητών του Καραϊσκάκη, σε οικόπεδο επί της προέκτασης της οδού Νικητάρα στο Κερατσίνι στο οικοδομικό τετράγωνο μεταξύ των οδών Σμύρνης, Αλεξάνδρου Παπαναστασίου και Φιλελλήνων.

7. Σχετική φωτογραφία λίθων από τα ταμπούρια στο Πειραιόγραμμα του Προέδρου της Φιλολογικής Στέγης Πειραιά, κ. Στέφανου Μίλεση <http://pireorama.blogspot.com/2020/03/mahi-Keratsiniou.html>.

8. Η περιγραφή από τα [5], [6], τα οποία περιέχουν λεπτομερέστερη περιγραφή της μάχης- επί πλέον [3] σελ. 122-154, όπου ο Υπασιστής του Καραϊσκάκη Δημήτριος Αινιάν, έχει λεπτομερέστερη περιγραφή.

και ιππείς) με συνοδεία πυροβολικού και οι Έλληνες άρχισαν να οπισθοχωρούν. Ο Καραϊσκάκης αναγκάστηκε τελικά να συμμετάσχει στη μάχη. Επειδή, όμως, ήταν έφιππος με συνοδεία και είχε ευδιάκριτα ρούχα, έγινε αντιληπτός από τους Τούρκους, οι οποίοι τον πυροβόλησαν και τον ανάγκασαν σε υποχώρηση, κάτι που δημιούργησε πανικό στο υπόλοιπο στράτευμα. Τότε, μέσα στον πανικό, δέχτηκε πυροβολισμό στο υπογάστριο, όμως έβαλε όλες του τις δυνάμεις, έμεινε όρθιος στο αλογό του και δεν προκάλεσε αναστάτωση και φόβο στο στράτευμα. Στο τέλος, οι Έλληνες είχαν πάρα πολλές απώλειες, αλλά και οι Τούρκοι είχαν πολλούς νεκρούς. Η μεγαλύτερη ζημιά, όμως, είχε γίνει στους Έλληνες, αφού είχε χτυπηθεί ο αρχηγός τους και άλλοι οπλαρχηγοί. Αυτοί που ήταν γύρω από τον Καραϊσκάκη κατάλαβαν πως είχε τραυματιστεί. Έτσι, τον μετέφεραν στη σκηνή του στο Φάληρο και τον ξάπλωσαν, καθώς αιμορραγούσε και ήταν πολύ εξαντλημένος. Ο χειρουργός που είδε το τραύμα του, ανακοίνωσε με θλιμμένο ύφος ότι ήταν θανάσιμο. Προσπάθησαν να του το κρύψουν αλλά εκείνος το κατάλαβε και κάλεσε τους οπλαρχηγούς στη σκηνή του. Τους είπε να συνεχίσουν να αντιστέκονται στους Τούρκους και να μην πέσει το ηθικό τους, επειδή εκείνος δεν θα υπήρχε. Τελικά, πέθανε στις 04:00 το πρωί της 23ης Απριλίου του 1827 ([7], [8]). Ενταφιάστηκε στη Σαλαμίνα ([3], 160).

Ο Δημήτριος Αινιάν ([1], [3] σ.185), υπασπιστής του Καραϊσκάκη, που έγραψε την βιογραφία του Καραϊσκάκη το 1833, αναφέρει τον τραυματισμό του αρχιστράτηγου και ότι ο Καραϊσκάκης πριν πεθάνει εμπιστεύτηκε στους Χατζηπέτρο και Γρίβα πως «...Λέγουν ότι εν παρόδω τρόπον τινά ανέφερε εις αυτούς ότι επληγώθη από το μέρος των Ελλήνων, ότι εγνώριζεν τον αίτιον και ότι, αν ήθελε ζήση, ήθελε τον κάμει γνωστόν και εις το στρατόπεδον».

Η πλειονότητα όμως των πρωτογενών πηγών, μεταξύ των οποίων επίσης αυτόπτες της μάχης, δέχεται ότι ο Καραϊσκάκης πυροβολήθηκε από Τούρκους. Από τους νεώτερους συγγραφείς ο Γιάννης Βλαχογιάννης υποστήριξε ότι ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος οργάνωσε την δολοφονία του Καραϊσκάκη. Την γνώμη του υιοθέτησαν οι Δημήτρης Φωτιάδης και Δημήτρης Σταμέλος. Ο Γιάννης Κορδάτος διερωτάται αν «οι Τούρκοι τον πυροβόλησαν ή κάποιοι Έλληνες όργανο του Κιουταχί ή του Κόχραν». Οι Αναστάσιος Ορλάνδος, Μέντελσον-Μπαρτόλντι, Κωνσταντίνος Ράδος, Απόστο-

λος Βακαλόπουλος, Κυριάκος Σιμόπουλος, και Χρήστος Λούκος πιστεύουν ότι πυροβολήθηκε από Τούρκους. Ο Τρικούπης (που εκφώνησε τον επικήδειο), ο Παπαρρηγόπουλος, ο Κόκκινος και πολλοί άλλοι δεν ασχολούνται με το θέμα. Είναι σημαντικό όμως να παρατεθεί εδώ η τραγική προειδοποίηση του Κολοκοτρώνη προς τον ίδιο τον Καραϊσκάκη: «Μανθάνω, ότι εμβαίνεις εις τους ακροβολισμούς... αυτό δεν είναι έργο ιδιόν σου, πρέπει να στέκεις μακράν, να βλέπεις τους πολεμούντας, να τους οδηγείς...»⁹.

Η μεγάλη ήττα και ο θάνατος του Καραϊσκάκη δεν καθόρισαν μόνο την τύχη των πολιορκημένων στην Ακρόπολη, οι οποίοι παραδόθηκαν στις 25 Μαΐου 1827 αλλά οδήγησε στην ουσιαστική καταστολή της Επανάστασης στη Στερεά Ελλάδα καθώς οι φρουρές που είχε εγκαταστήσει ο Καραϊσκάκης εγκατέλειψαν τις θέσεις τους, μπροστά στις πολυαριθμότερες εχθρικές δυνάμεις και κατέφυγαν στα βουνά. Αρκετοί οπλαρχηγοί συνθηκολόγησαν («έκαναν καπάκια») με τον Κιουταχί ([7]). Η Αττική απελευθερώθηκε τελικά το 1828 από τον Δημήτριο Υψηλάντη μαζί με την υπόλοιπη Στερεά Ελλάδα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- [1]. Γαζής, Γεώργιος και Αινιάν Δημήτριος. 1828 & 1833. Επανεκδόση. Γεώργιος Καραϊσκάκης, Δράση και Κατατρεγμός, επιμ. Γιώργης Πικρός, εκδ. Μέρμηγκα, Αθήνα..
- [2]. Παπαρρηγόπουλος, Κωνσταντίνος, Δ. 1990. Γεώργιος Καραϊσκάκης, κατά τους Πρότερους Βιογράφους, τα Επίσημα Έγγραφα και άλλας Αξιόπιστους Ειδήσεις, Κυρομάνος, Θεσσαλονίκη.
- [3]. Αινιάν, Δημήτριος, (Υπάσπιστής Γεωργίου Καραϊσκάκη). 2008. Γεώργιος Καραϊσκάκης, επιμ. Νίκος Ασημακόπουλος, εκδ. Βεργίνα, Αθήνα.
- [4]. https://el.wikipedia.org/wiki/Γεώργιος_Καραϊσκάκης.
- [5]. Ασβεστόπουλος Θεοδωρής. 2018. Η πρώτη -στον κόσμο- πολεμική επιχείρηση από ατμόπλοιο έγινε στον Πειραιά, Πειραιάς – Κανάλι Ένα, 90,4, <https://kanaliena.gr/o-peiraia-stin-epanastasi-toy-1821-georgios-karaiskakis/>.
- [6]. Μίλεσης Στέφανος. 2020. Πειραιόραμα, <http://pireorama.blogspot.com/2020/03/mahi-Keratsiniou.html>, Η Μάχη του Κερατσινίου.
- [7]. https://el.wikipedia.org/wiki/Μάχη_του_Ανάτατου.
- [8]. Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τόμος ΙΒ, Η Ελληνική Επανάσταση, σελ. 444-449.
- [9]. Σαββόπουλος, Διονύσης. 1969. Οδηγός εις τον Γεώργιον Καραϊσκάκη, δίσκος «Το Περιβόλι του Τρελλού».

Εικ.2: Γ. Καραϊσκάκης (Μιλάνο 1857 [2])

που πας παλικάρι ωραίο σαν μύθος¹⁰
κι ολόγισα στο θάνατο κολυμπάς

.....
Ποιος στ' αλήθεια είμαι εγώ και που πάω
με χίλιες δυο εικόνες στο μυαλό
προβολείς με στραβώνουν και πάω
και γονατίζω και το αίμα σου φιλώ¹¹.

Εικ.3: Θ. Κολοκοτρώνης (πινακοθήκη Πύλου [1])

9. [7], με αναλυτικές βιβλιογραφικές παραπομπές για τις διάφορες γνώμες περί του θανάτου του Καραϊσκάκη· [1], σελ. 13, για την επιστολή Κολοκοτρώνη (Εικ.3), σελ.25-42 διάφορες απόψεις περί του θανάτου του.

10. Στίχοι Διονύση Σαββόπουλου ([9]).

11. <https://www.tanea.gr/print/2021/03/26/greece/i-diki-tou-karaiskaki-kai-lfo-thanatos-tou-lordou-vyrona/>, για την σκευωρία του Μαυροκορδάτου, άρθρο του Roderick Beaton, καθηγ. του King's College London, στα ΝΕΑ 26-3-2021.

Εξελισσόμενες Πόλεις:

Σχέση Πόλης - Πολίτη - Πολιτιστικής Κληρονομιάς

(Από την διάλεξη που δόθηκε στις 29.9.2017
στο Αρχαιολογικό Μουσείο Πειραιώς, στο πλαίσιο εορτασμού
των Ευρωπαϊκών Ημερών Πολιτιστικής Κληρονομιάς)

Του **Γιάννη Συρόπουλου**
Αρχαιολόγου στην Εφορεία
Αρχαιοτήτων Πειραιώς και Νήσων

Με το παρόν άρθρο δεν θα επιχειρηθεί η καταγραφή της ιστορικότητας μιας πόλης. Αντιθέτως θα επιχειρηθεί η διερεύνηση της σχέσης και η δυναμική, μεταξύ της Πόλης και της Πολιτιστικής Κληρονομιάς.

Θα σκιαγραφηθεί ο όρος Πολιτιστική Κληρονομιά, ο τρόπος που εκφράζεται στο δομημένο αστικό περιβάλλον, δηλαδή θα αναλυθεί στα δομικά της στοιχεία.

Κατά την διάρκεια προετοιμασίας του παρόντος, προέκυψε η ανάγκη σφαιρικής αντιμετώπισης του θέματος. Έτσι θα προσεγγιστούν εννοιολογικά οι όροι: φυσικό περιβάλλον, τοπίο, πολιτιστικό περιβάλλον, Πολιτιστική Κληρονομιά, ενώ θα γίνει αναφορά σε κάποιες περιπτώσεις από την Πόλη της Θεσσαλονίκης, της Λάρισας, τις μικρές πόλεις της Καστοριάς και της Ξάνθης και του Πειραιά.

Φυσικό Περιβάλλον

Ο όρος Φυσικό Περιβάλλον αναφέρεται σε μια περιοχή, σε έναν χώρο, που διέπεται από ορισμένα σταθερά, όπως:

- το φως
- ο αέρας
- το έδαφος
- το νερό

Εικ. 1. Φυσικό περιβάλλον

Για τους έμβιους οργανισμούς είναι προφανής η επίδραση των δομικών στοιχείων του φυσικού περιβάλλοντος στην ανάπτυξη, την δραστηριότητά τους και εν γένει στην επιβίωσή τους. (Εικ.1)

Ειδικότερα η σχέση που συνδέει τον άνθρωπο με το περιβάλλον, είναι καθοριστικής σημασίας, διαρκής, διαχρονική και ενίοτε καταστροφική.

Το Τοπίο

Η ερμηνεία του τοπίου συχνά αποδίδεται ως σκηνικό ή ως εικόνα, αποτέλεσμα της οπτικής αντίληψης των πραγμάτων του περιβάλλοντος. (Εικ.2)

Για τους θετικούς επιστήμονες το τοπίο δεν περιλαμβάνει μόνο

Εικ. 2. Τοπίο

φυσικά, γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά, αλλά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά, συνυφασμένα με την ανθρωπογενή δραστηριότητα.

Η θεώρηση αυτή βάζει δυναμικά στο κάδρο της ερμηνείας τον παράγοντα άνθρωπο, ως βασικό συστατικό του τοπίου.

Ο ορισμός για το τοπίο θεμελιώθηκε με την «Σύμβαση του Τοπίου», που υπογράφηκε στην Φλωρεντία τον Οκτώβριο του 2000, μεταξύ των Κρατών /μελών του συμβουλίου της Ευρώπης.

Σύμφωνα με την Σύμβαση «Τοπίο» είναι μια περιοχή η οποία γίνεται αντιληπτή από τον άνθρωπο, του οποίου ο χαρακτήρας είναι το αποτέλεσμα της δράσης και της αλληλεπίδρασης των φυσικών και των ανθρωπογενών παραγόντων.

Πολιτιστικό Περιβάλλον

Με βάση το Διεθνές Συμβούλιο μνημείων και Τοποθεσιών, (ICOMOS), το Πολιτιστικό Περιβάλλον /Τοπίο θα μπορούσε να οριστεί ως μια φυσική έκταση με φυσικά χαρακτηριστικά, που διέπεται από δημιουργήματα της ανθρώπινης δραστηριότητας, και εμπλουτισμένη με άυλα και υλικά πολιτιστικά και ιστορικά στοιχεία, αλληλεπιδρώμενα με το περιβάλλον.

Εκφράσεις Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Ο όρος Πολιτιστική Κληρονομιά προσδιορίζει όλα τα τεκμήρια –άυλα και υλικά -, και τις μαρτυρίες της ανθρώπινης δημιουργίας, που συντελέστηκαν σε παλαιότερες εποχές.

Στο δομημένο αστικό περιβάλλον εκφράζεται με τα παρακάτω χαρακτηριστικά:

- τους παραδοσιακούς οικισμούς
- τα διατηρητέα κτήρια
- τους ιστορικούς τόπους
- τους αρχαιολογικούς χώρους

Ειδικότερα για τους αρχαιολογικούς χώρους μπορούν να αναφερθούν μια σειρά κριτηρίων που οδηγούν στην δημιουργία τους, ως εξής:

Η διασπορά και η πυκνότητα των αρχαιοτήτων στον χώρο, ο βαθμός διατήρησής τους, η μοναδικότητα και η σπουδαιότητά τους, η αναγκαιότητα μελέτης και τέλος, κατά πόσο ο αρχαιολογικός χώρος μπορεί να διαμορφώσει τον Δημόσιο Χώρο.

Η περίπτωση της Θεσσαλονίκης

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η περίπτωση της Θεσσαλονίκης. Η πόλη διατήρησε για αιώνες τον χαρακτήρα μιας βυζαντινής πόλης με έντονα τα ανατολίτικα στοιχεία. Τα βυζαντινά μνημεία ήταν πραγματικά χαμένα μέσα στον δαιδαλώδη αστικό ιστό της περιτοιχισμένης πόλης.

Η πυρκαγιά του 1917, στάθηκε αφορμή για την στροφή του νέου ρυμοτομικού σχεδίου της Θεσσαλονίκης σε πιο ευρωπαϊκό πνεύμα.

Πολύ γρήγορα συστάθηκε Διεθνής Επιτροπή Νέου Σχεδίου Θεσσαλονίκης, με επικεφαλής τον Ερνέστ Εμπράρ.

Το σχέδιο Εμπράρ, ήταν πραγματικά πολύ φιλόδοξο. Βασιζόταν στην λειτουργική οργάνωση μιας πόλης προσανατολισμένης στα δυτικοευρωπαϊκά πρότυπα, αφού προέβλεπε πλατείες, φαρδιές λεωφόρους, χώρους πρασίνου και αθλητισμού, και με απόλυτο σεβασμό στα μνημεία της πόλης.

Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, ακολουθεί ένα ευρύ κύμα ανοικοδόμησης, στη διάρκεια του οποίου τα παλαιά κτίσματα του μεσοπολέμου, αντικαθίστανται από πολώροφες πολυκατοικίες.

Οι ανασκαφές που διενεργήθηκαν και οι στοχευμένες επεμβάσεις, χωρίς να δημιουργήσουν προβλήματα στο ρυμοτομικό σχέδιο της πόλης, οδήγησαν τελικά στην δημιουργία αρχαιολογικών χώρων, σε αντίστοιχες πλατείες στο κέντρο της.

Ο αρχαιολογικός χώρος με την ρωμαϊκή αγορά στο κέντρο της πόλης, (σε οικόπεδο όπου επρόκειτο να ανεγερθεί το Δικαστικό Μέγαρο **Εικ. 3**), καθώς και στην πλατεία Ναυαρίνου, όπου αποκαλύφθηκε τμήμα του ανακτόρου του Γαλέριου, είναι δύο από τους αξιολογότερους αρχαιολογικούς χώρους, που έχουν δημιουργηθεί στην καρδιά του αστικού ιστού της Θεσσαλονίκης.

Οι αρχαιολογικοί χώροι ενσωματώθηκαν πλήρως στο σύγχρονο αστικό περιβάλλον, ενώ οι επεμβατικές εργασίες στα βυζαντινά μνημεία της πόλης, δημιουργούν το αφήγημα της ιστορικότητάς της, δίνοντας βαρύτητα στην ακμή της πόλης κατά τους Ρωμαϊκούς και Βυζαντινούς χρόνους.

Εικ. 3. Θεσσαλονίκη, Αρχαιολογικός Χώρος Αρχαίας Αγοράς και Ωδείου

Λάρισα

Χαρακτηριστική περίπτωση δημιουργίας αρχαιολογικού χώρου, μέσω ευρείας κλίμακας απαλλοτριώσεων, αποτελεί η αποκάλυψη του Α' Αρχαίου Θεάτρου της Λάρισας.

Η πόλη της Λάρισας διέπεται διαχρονικά από την σχέση του Πηνειού ποταμού, του λόφου «Φρούριο» και της πόλης.

Το αρχαίο θέατρο Α' κατασκευάστηκε παρά την νότια πλαγιά

Εικ. 4. Λάρισα, αποκάλυψη Αρχαίου Θεάτρου Λάρισας

του λόφου Φρούριο στο πρώτο μισό του 3ου αι. π.Χ., επί βασιλείας του Μακεδόνα Βασιλιά Αντίγονου Γονατά.

Μετά την προσάρτηση της Θεσσαλίας στο Ελληνικό Κράτος, επί του επιχωσμένου πια θεάτρου, κατασκευάστηκαν κατοικίες, καταστήματα και διανοίχθηκαν δρόμοι.

Κατά τις επόμενες δεκαετίες του 1950, 1960 και 1970, συνεχι-

στηκε ανηλεώς η οικοδόμηση της περιοχής.

Από την δεκαετία του 1980 έχουν ωριμάσει πια οι συνθήκες για μια αποφασιστική κίνηση της Πολιτείας, που θα οδηγούσε στην πλήρη αποκάλυψη του Μνημείου. Οι οργανωμένες, συνεχείς και επίμονες παρεμβάσεις, όχι μόνο των τοπικών Αρχών, αλλά και πολιτιστικών συλλόγων, οδήγησαν στην λήψη απόφασης για την υιοθέτηση ενός σχεδίου, επανασχεδιασμού του ιστορικού κέντρου της πόλης, δίνοντας ιδιαίτερη βαρύτητα στα μνημεία της.

Έτσι από τις αρχές του 1990 και καθ' όλη την διάρκεια της δεκαετίας, το Υπουργείο Πολιτισμού προέβλεψε σε ένα ευρύτατο πρόγραμμα απαλλοτριώσεων.

Κατεδαφίστηκαν πολλές κατοικίες, καταστήματα, πολυκατοικίες, το παλιό ρολόι της Πόλης και το μέγαρο της Επισκοπής. (Εικ.4)

Σήμερα ο αρχαιολογικός χώρος του Αρχαίου Θεάτρου Α' της Λάρισας, έχει αποδοθεί στους κατοίκους της, αποτελεί οργανικό μέρος του σύγχρονου αστικού ιστού της πόλης, και σημείο αναφοράς όχι μόνο για την Λάρισα αλλά και για την ευρύτερη περιοχή. (Εικ.5)

Εικ. 5. Το Αρχαίο Θέατρο της Λάρισας

Πειραιάς και ευρύτερη περιοχή

Η ραγδαία οικοδομική δραστηριότητα που ξεκίνησε την δεκαετία του 1980 και εντάθηκε τις δύο επόμενες δεκαετίες του 1990 και του 2000, αποτέλεσε σταθμό για τον Πειραιά.

Η ανάγκη για αντικατάσταση των γηρασμένων πια και παλαιών κτηρίων του 1960 και 1970 σε συνδυασμό με τις ευνοϊκές οικονομικές συνθήκες που επικρατούσαν τότε στην χώρα, την υψηλή στάθμη του βιοτικού επιπέδου που απαιτούσε την ανεύρεση νέων σύγχρονων κατοικιών, συνέβαλε στην οικιστική / πολεοδομική μεταμόρφωση της πόλης.

Η οικιστική ανάπτυξη είχε ως αποτέλεσμα την διενέργεια πληθώρας ανασκαφικών ερευνών, τόσο στον Πειραιά όσο και στην ευρύτερη περιοχή.

Η αρχαιολογική σκαπάνη αποκάλυψε τμήματα του αρχαίου πολεοδομικού ιστού του Πειραιά, της οχύρωσής του, τμήματα των Μ. Τειχών, ταφικά μνημεία και οργανωμένα νεκροταφεία, ιερά, και κτήρια δημόσιου χαρακτήρα.

Η σπουδαιότητα, η μοναδικότητα, η ταυτότητα ορισμένων εξ αυτών, και το ιστορικό μνημειακό φορτίο τους, που τροφοδοτεί την ιστορική επαλληλία της

πόλης του Πειραιά, στάθηκαν η αφορμή για την δημιουργία αρχαιολογικών χώρων τόσο στο κέντρο του Πειραιά, αλλά και στους όμορους Δήμους.

Πλάι στους δύο υπάρχοντες αρχαιολογικούς χώρους, - του Αστικού Πυλώνα και της Διαμέσου Πύλης στο βορειότερο

Εικ. 6. Πειραιάς, Αρχαιολογικός Χώρος Πλ. Ροντήρη

άκρο του Πειραιά, καθώς και της Ηετιώ- νειας Πύλης στα δυτικά της σύγχρονης πόλης, δημιουργήθηκαν και δύο αρχαιολογικοί χώροι στο κέντρο της πόλης, απόρροια σωστικών ανασκαφών.

Πρόκειται για τον αρχαιολογικό χώρο

στην πλατεία Ροντήρη -(Εικ.6)- με οικιστικά κατάλοιπα ρωμαϊκών χρόνων, και στην δεύτερη περίπτωση, επί οικοπέδου στις οδούς Καραϊσκού και Σκουζέ, όπου η σωστική ανασκαφή αποκάλυψε τμήμα του Ιπποδά- μείου πολεοδομικού συστήματος της αρχαίας πόλης.

Ο συνδυασμός της ίδιας θεματικής και η χωροθέτησή τους, τούς ανάγει σε σημεία αναφοράς του σύγχρονου Πειραιά, ενώ ο συγκεκρισμός, αρχαιολογικός χώρος / χώρος πρασίνου / πλατεία, τους ενσωματώνει πλήρως και οργανικά, στον σύγχρονο ιστό της πόλης, διαμορφώνοντας ταυτόχρονα ιδιαίτερη φυσιογνωμία στον δημόσιο χώρο.

Στην ευρύτερη περιοχή του Πειραιά, αξίζει να σημειωθούν οι αρχαιολογικοί χώροι στο εμπορικό συγκρότημα JUMBO – ΚΩΤΣΒΟΛΟΣ – Leroy Merlin (Άγιος Ι. Ρέντης), και σε υπαίθρια έκθεση αυτοκινήτων στο Μοσχάτο. (Αμφότερες οι θέσεις επί της Λεωφ. Πειραιώς, πλησίον της γέφυρας Κηφισού).

Παραδοσιακοί Οικισμοί / Ιστορικά Κέντρα

Η αρχιτεκτονική Κληρονομιά αποτελεί ένα από τα βασικά συστατικά της Πολιτιστικής Κληρονομιάς, που αναλύεται σε δύο βασικά στοιχεία :

- A. τους παραδοσιακούς οικισμούς
- B. τα ιστορικά Κέντρα

Οι περιοχές αυτές συνήθως εντοπίζονται στο κέντρο των πόλεων, ενώ στα κτήριά τους αποτυπώνονται τεχνικά χαρακτηριστικά, μέθοδοι δόμησης και τεχνικές, καλλιτεχνικά ρεύματα, που διαμορφώνουν τον χαρακτήρα και το ύψος τους.

Συνήθως έχουν μια συγκεκριμένη μορφή που διαφέρει εντελώς από τον υπόλοιπο αστικό ιστό. Είναι άναρχη και

δεν βασίζεται σε κάποιο συγκεκριμένο ρυμοτομικό σχέδιο. Η οικοδόμηση, ακολουθώντας το φυσικό ανάγλυφο, δημιουργεί ένα δαιδαλώδες οδικό δίκτυο, αποτελούμενο από μικρούς δρόμους, στενά σοκάκια και ατραπούς. Δεν λείπουν οι ελεύθεροι χώροι που και αυτοί διαμορφώνονται με ακανόνιστο σχήμα.

Η ανθρώπινη δραστηριότητα εξακολουθεί να υφίσταται κανονικά, δεδομένου ότι τα ιστορικά κέντρα των πόλεων, είναι ζωντανά και ενεργά στοιχεία της σύγχρονης πόλης.

Συχνά, πολλά από αυτά τα κτήρια μετατρέπονται σε χώρους αναψυχής, καφετέριες, εστιατόρια, ή άλλοτε πάλι οι οικισμοί συγκεντρώνουν έντονη κοινωνική και ψυχαγωγική δραστηριότητα, αφού γίνονται πόλοι διασκέδασης, φιλοξενώντας παραδοσιακά δρώμενα και φεστιβάλ.

Παλαιά πόλη Ξάνθης

Η παλιά πόλη της Ξάνθης είναι αμφιθεατρικά κτισμένη τις υπώρειες της οροσειράς της Ροδόπης. Η αρχιτεκτονική των κτισμάτων της παλιάς πόλης, είναι ένα μείγμα καλλιτεχνικών ρευμάτων, ρυθμών, τεχνοτροπιών δυτικοερωπαϊκού τύπου, ανατολικού μουσουλμανικού τύπου και αρχοντικής αρχιτεκτονικής, της Μακεδονίας, της Ηπείρου και της Θεσσαλίας. (Εικ.7)

Ο οικισμός της παλιάς πόλης της Ξάνθης έχει κηρυχθεί διατηρητέος από το 1976.

Εικ. 7. Η παλιά πόλη της Ξάνθης

Πόλη της Καστοριάς

Η νεότερη αρχιτεκτονική της πόλης της Καστοριάς, απαντάται στον παραδοσιακό οικισμό Ντολτσό.

Αναπτύχθηκε τον 18ο και κυρίως τον 19ο αιώνα, και παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, διότι είναι απόρροια της ακμάζουσας οικονομίας, της ταυτόχρονης δημιουργίας αστικής τάξης, και των απαιτήσεων της για υψηλών προδιαγραφών συνθηκών διαβίωσης.

Έτσι χτίστηκαν πολλά αρχοντικά με την τεχνοτροπία του Μακεδονίτικου Ρυθμού.

Πρόκειται για διώροφα ή τριώροφα κτίσματα, των οποίων το ισόγειο είναι στιβαρή λιθόκτιστη κατασκευή, ενώ οι όροφοι είναι ελαφρύτερες κατασκευές.

Σήμερα ο παραδοσιακός οικισμός της Καστοριάς διατηρεί αναλλοίωτα τα βυζαντινά χαρακτηριστικά του, ενώ η ιδιαίτερη αρχιτεκτονική αφηγείται την ακμή της πόλης των πλούσιων γουναράδων κατοίκων της.

Τελική αποτίμηση

Η Πολιτιστική Κληρονομιά, όπως εκφράζεται μέσα από τα δομικά της στοιχεία, αναβαθμίζει ποιοτικά ζωή των πολιτών, διατηρεί ζωντανή την μνήμη και την ταυτότητα μια περιοχής, μιας πόλης.

Η σχέση που διέπει την Πόλη, τον Πολίτη και την Πολιτιστική Κληρονομιά, είναι αμφίδρομη, διαρκής και αλληλοεξαρτώμενη. Ο πολίτης δεν παίρνει μόνο γνώση από τις εκφράσεις της Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Αντλεί δύναμη, αυτοπεποίθηση, ψυχική ισορροπία και κυρίως ενδυναμώνεται η Πολιτιστική του Συνείδηση.

Η Πολιτιστική Κληρονομιά σε οποιαδήποτε μορφή κι αν εκφράζεται, είναι βασικό συστατικό των σύγχρονων αστικών ιστών, έχοντας την ικανότητα να δημιουργεί ένα είδος «γέφυρας» για την επικοινωνία του πολίτη, αλλά και του επισκέπτη, με τις προηγούμενες ζωές της πόλης.

Ενδεικτική Βιβλιογραφία

-Γ. Σταϊνχάουερ, Ματίνα Μαλιούτη, Βάσιος Τσοκόπουλος
«Πειραιάς –Κέντρο Ναυτιλίας και Πολιτισμού», Εκδ. Εφεσος
-Γιώργος Κρανιάς
Διπ. Εργασία, «Το ισχύον Νομικό Πλαίσιο για την Προστασία της Πολιτιστικής Κληρονομιάς»
ΑΠΘ, Σχολή Νομικών, Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών

-«Νέες Πόλεις πάνω σε παλιές» Πρακτικά Συνεδρίου, Ρόδος 27 – 30/9/1993

-Ευγενία Μπισάνη

«Πολιτιστική Διαχείριση και Περιφερειακή Ανάπτυξη» Εκδ. Διόνικος, Αθήνα 2004

-Κωνσταντίνα Μπάδα

Πολιτισμική Κληρονομιά, Προστασία και Προτάσεις Αξιοποίησης», (Αρχαιολογικό Συμπόσιο Αιτωλοακαρνανίας), Μεσολόγγι 26 – 28/9/2008

Άγνωστα έγγραφα για ετερόκλητα γεγονότα στον Πειραιά στα χρόνια της επανάστασης

Ερευνά και γράφει ο **Δημήτρης Κρασονικολάκης**
Δημοσιογράφος - Συλλέκτης.

Ανεξάρτητος ερευνητής πειραιϊκής ιστορίας και λογοτεχνίας.

Για την σχεδόν απόλυτη ερημιά (φυσικό περιβάλλον) του πειραιϊκού τοπίου στα χρόνια πριν την ανεξαρτησία έχω ξαναγράψει. Για τα πολεμικά συμβάντα που κυριολεκτικά εδώ περιορίζονται σε ελάχιστους μήνες στα 1821 και 1826-1827, λίγο ή πολύ υπάρχει άφθονη πληροφόρηση στα βιβλία των ιστορικών συγγραφέων, σε περιοδικά και στο διαδίκτυο. Θα χρειαζόταν πολλές σελίδες για να αναφερθώ στα πλοία που αγκυροβόλησαν στην υδάτινη λεκάνη του Πειραιά στο διάστημα από το 1821 έως το 1830,

στους έμπορους και στις αμέτρητες προμήθειες που μετέφεραν στην Αθήνα, στους Έλληνες και φιλέλληνες μαχητές, στους ξένους αξιωματικούς και στα πληρώματα που κατέφτασαν με τις πολεμικές φρεγάτες τις γολέτες και τα καΐκια, στους πολιτικούς, στους περιηγητές και στους κάθε λογής ενδιαφερόμενους που αποβίβαστηκαν με φελούκες στις αδημιούργητες «προβλήτες ακτές», στις προχειροφτιαγμένες ξύλινες και πέτρινες παλιές αποβάθρες («το σκάλωμα») του μεγάλου λιμένα.

Η κυκλοφορία ανθρώπων και ζώων περιοριζόταν στον σκοτισμένο ή λασπώδη δρόμο της Κούλουρης και στην στράτα που ανέβαινε στην Αθήνα. Το χριστιανικό στρατόπεδο στο Κερατσίνι και στην Καστέλλα, τα εχθρικά και δικά μας ορύγματα, οι καταλήψεις θέσεων, οι αψιμαχίες στα γύρω υψώματα στα τσαϊρία (λιβάδια) και στον λόγγο (έτσι λεγόταν ο ελαιώνας) που στήθηκαν ανά διαστήματα, κυρίως στα 1827, σκοπό είχαν την κατάληψη του φρουρίου των Αθηνών, το πάρσιμο της Ακρόπολης από τους Τούρκους και την απελευθέρωση της Αττικής. Μελανή σελίδα η σφαγή των Τουρκαλβανών μετά την παράδοσή τους από την πολιορκία της Μονής του Αγίου Σπυρίδωνα και ο άδικος χαμός του Καραϊσκάκη μετά από μια ασήμαντη αφορμή.

Οι μεν μαρτυρίες ή τα απομνημονεύματα των αγωνιστών και των μετέπειτα συγγραφέων αποδίδουν κάπως υποκειμενικά ή

ακριβέστερα τα περιστατικά αλληλοσυμπληρώνοντας την πλοκή, τα δε επίσημα έγγραφα, τα κατάστιχα, οι αναφορές και οι επιστολές στέκονται αληθινά τεκμήρια, είναι πιο κοντά στην αλήθεια, γίνονται αιτία να αντλήσουμε σημαντικές πληροφορίες και να κατανοήσουμε ευκολότερα την τότε καθημερινότητα. Στις μακρές ώρες, ημέρες, στους μήνες των χρόνων 1821-1830 σχετικά περιορισμένο ήταν το διάστημα των μαχών. Επικρατούσε μια μέση κατάσταση, σαφώς με εξαιρέσεις, στην σφαίρα της οποίας είχαμε και στιγμές ηρεμίας, φυσιολογικής ανθρώπινης δραστηριότητας με μεταφορά ειδήσεων, σημάδια αναμονής, αγωνίας για το μέλλον και την έκβαση του πολέμου. Στον Πειραιά βλέπαμε μια ασυνήθιστη κίνηση κόσμου, ένα πάρε δώσε με τα νησιά, κυρίως την Αίγινα, την Ύδρα, τον Πόρο, την Σαλαμίνα. Ας δούμε κάποια στιγμιότυπα:

-Γράμμα των Βουλευτών Αθηναίων «περί των εκδουλεύσεων του καπετάν Γεωργίου Δημητρίου Νέγκα». Από την Ύδρα ήλθε στον Πειραιά με την γολέτα «Αθηνά» στις 2 Μαΐου 1821 αρματωμένη με δέκα κανόνια και με εξήντα ναύτες «ικανούς να βοηθήσουν την πόλιν μας». Διορίστηκε «ναύαρχος σε όσα καράβια μικρά ή μεγάλα ήτον αραγμένα εις τον λιμένα μας φερμένα δια να μας βοηθήσουν». Τον Ιούλιο τον έστειλαν «εις το κάτω μέρος του Ευρίπου δια να εμποδίζει την από εκεί έξοδον των εχθρών». Για την πολιορκία της Ακρόπολης άφησε ένα κανόνι.

-Ο Δημήτριος Υψηλάντης έστειλε τον Λιβέριο Λιβερόπουλο ως «πληρεξούσιο αρχηγό των εν Αθήναις στρατευμάτων». Ήλθε στον Πειραιά στις 28 Ιουνίου με στολή ιερολοχίτη. «Ετυχε λαμπράς υποδοχής και συνωδευθή εν πομπή εις Αθήνας».

-Ο Γεώργιος Παντολέοντος Ψύλλας (1794-1879) ήταν υπότροφος της Φιλομούσου Εταιρείας που ιδρύθηκε τον Σεπτέμβριο του 1813. Ερχόμενος στην Ελλάδα με σκοπό να συμμετάσχει στην επανάσταση, βρέθηκε (1822) χωρίς χρήματα στην Αίγινα.

Ζήτησε βοήθεια από τον Ανδρούτσο που παρέμενε στην Σαλαμίνα. Φιλάργγυρος όπως ήταν έστειλε την επιστολή στον Γκούρα στην Αθήνα. Εκείνος την έδειξε στους Δημογέροντες οι οποίοι «έστειλαν εις Αίγινα τον ηγούμενον του Αγίου Σπυρίδωνος Μαρμαροτούρηνα να μοι φέρη δυο κιλά σίτου και δυο τάλληρα και να με επαναφέρη εις Αθήνας με το πλοίον επί του οποίου ήλθεν εις Αίγινα».

Ο τελευταίος ηγούμενος της Μονής του Αγίου Σπυρίδωνος, «Άνθρωπος του Κόσμου» κατά τον Σουρμελή, πέθανε ογδοντάρης στα 1847.

Τέλη του 1823 έφθασε στην Ελλάδα ο Leicester Fitzgerald Charles Stanhope (1784-1862) ως απεσταλμένος μαζί με τον Βύρωνα του Φιλελληνικού Κομιτάτου του Λονδίνου. Παρέλαβε δυο τυπογραφικά και δυο λιθογραφικά πιεστήρια με τα ανάλογα στοιχεία για την έκδοση διακηρύξεων και εφημερίδων. Στην Καλαμάτα βγήκε από τον Θεόκλητο Φαρμακίδη η Ελληνική Σάλπιγξ. Στο Μεσολόγγι από τον Ιωάννη-Ιάκωβο Μάγερ τα Ελληνικά Χρονικά και ο Ελληνικός Τηλέγραφος από τον Πιέτρο Γκάμπα. Στα 1824 ο Ψύλλας ανέλαβε συντάκτης της Εφημερίδος των Αθηνών που όμως το πρώτο φύλλο (20.8.1824) τυπώθηκε στην Σαλαμίνα. Μεταφέρθηκε στην Αθήνα μέσω Πειραιά (δεύτερο φύλλο 6.9.1824) και συνέχισε μέχρι την Άνοιξη του 1826. Λίγο μετά το τυπογραφείο καταστράφηκε στην εισβολή του Κιουταχί (3.8.1826).

- Ο έπαρχος Αθηνών Μιχαήλ Σούτσος, όταν στις 26 Μαΐου 1824 έφτασε στην πόλη, αναφέρει αργότερα (4 Ιουλίου 1824) προς το Υπουργείο των Εσωτερικών για την κατάσταση της περιοχής: «Αναχωρήσας αυτόθεν δια θαλάσσης κατά την 22 του ήδη παρελθόντος μετά τρεις ημέρας δι' Ύδρας κατευωδώθην εις Πειραιά, όπου πλοίον και μόνον εύρον και εκείνο εις τα πανιά μετακομίζον φυγάδας Αθηναίους εις Σαλαμίνα παρά του οποίου και έμαθον, ότι περίξ των Αθηνών είναι εχθροί...». Επειδή βράδιαζε διανυκτέρευσε στο πλοίο και την επόμενη, πληροφορούμενος ότι ο εχθρός ήταν ακόμα μακριά ανέβηκε στην πόλη. Όποτε διέτρεχε κίνδυνος, οι Αθηναίοι έστελναν τα γυναικόπαιδα στην Σαλαμίνα, στην Αίγινα κι αλλού, αυτό συνέβαινε επανειλημμένως. Γέμιζε η παραλία μέσα και γύρω από την Μονή του Αγίου Σπυρίδωνα.

-Στον Πειραιά λειτουργούσε μια άτυπη αγορά. Τίποτα δεν γίνονταν χωρίς αμοιβή, οι μεταφορές προϊόντων-τροφίμων από τα νησιά και τις γειτονικές στεριές στην Αθήνα μέσω του λιμανιού και της στράτας (οδός Πειραιώς), οι πληρωμές κάποιων καταγράφωνταν αναλυτικά σε κατάστιχα εξόδων όπως αυτό του 1824: 3808 οκάδες σιτάρι κορνόβι και μισιριώτικο οπού

ηγοράσθη εις Πειραιά εις διαφόρους τιμάς και εδόθη ταΐνια (τροφές)... γρόσια 1.154, παράδες 6. Αγώγια όπου το έφεραν επάνω, γρόσια 46. Σύνολο γρόσια 1200,6. Ο υπαστυνόμος που βρισκόταν στον Πειραιά έπαιρνε ένα γρόσι την ημέρα. Τον ίδιο Σεπτέμβριο έλαβε 50 γρόσια. Άτομα που αναφέρονται σε τέτοιες εμπορικές συναλλαγές, οι Γιαννάκος Καντζιλέρης ή Καντζελέρης ή Καντζιλλέρης (σιτάρι), Αναγνώστης Πρίφτης (σιτάρι), Στέριος Λαρσινός (ψωμί, ήταν και «γουαρδιάνος», φύλακας στην καραντίνα). Με αγωγιάτες μεταφερόταν τακτικά χαρτί από τον Πειραιά στην Αθήνα. Στην στήλη «Έξοδα κουαραντίνας» του κατάστιχου ο Ν. Λιανוסταφίδας και ο Σωτήρης Κυριακός που ήταν διορισμένοι στον Πειραιά, έλαβαν μισθό 50 γρόσια. Ο Κυριακός αναγράφεται επίσης μαζί με τον Γιαννούλη Καλεφρουνά (Καλλεφουρνά) «διωρισμένους εις τον Πειραιά» για τον ίδιο λόγο να λαμβάνουν 25 γρόσια τον μήνα Μάιο. Αυτό συνεχίστηκε για τους δυό τους και την επόμενη χρονιά. Το καλοκαίρι 1824, «εις Χ' Κούταβον δια ναύλον 1.500 κοιλών σταροκριθι από την δεκατίαν Μεσογείων οπού έφερην εις Πειραιά» γρόσια 795. Αναφέρεται και ως «λιμενάρχης». Επίσης τον Σεπτέμβριο του 1824, 1,20 γρόσια δόθηκαν «εις τους χαμάληδες οπού εσήκωσαν και φόρτωσαν την βιβλιοθήκην εις τον αραμπά από Σαλαμίνα». Δεν γνωρίζουμε τίνος... Τον Νοέμβριο, στα «Έξοδα διάφορα» πληρώθηκαν 16,35 γρόσια «εις 15 αγώγια [οπού] εκατέβασαν τας φαμελίας Καρατάς εις Πειραιά». Στα διάφορα έξοδα που έγιναν τον Ιανουάριο 1825, δόθηκαν 80 γρόσια «εις τον Κ. Ν. Ζαχαρίτζα δια κираδες (αγωγιάτες) οπού εκατέβασαν το κριθάρι εις τον Πειραιά οπού

είχαν πουλήσει εις τον Κ. Ρούκη». Αναφέρεται στους Νικόλαο Ζαχαρίτσα και Γιάννη Ρούκη. Το Κ. σημαίνει Κύριος. Στον Πειραιά υπήρχε ένα μικρό, άγνωστο σε μας «αργαστήρι» αφού στα έξοδα κατά μήνα Φεβρουάριο 1825 κατέγραψαν ότι πήρε 6 γρόσια.

Από 22 Απριλίου έως 15 Μαΐου 1825 ο Κωνσταντίνος, γραμματικός του στρατηγού Γκούρα ήταν στον Πειραιά «δια φύλαξιν με 7 στρατιώτας». Στα έξοδα Ιουλίου καταχωρήθηκαν 36,06 γρόσια για 120 οκάδες ψωμί που αγόρασαν εκεί. Ο Κωνσταντίνος πληρώθηκε άλλα 36 γρόσια για τα έξοδα που έκανε στην Σαλαμίνα. Είχε παραλάβει την συνεισφορά από τους νοικοκυραίους του νησιού, ανερχόμενη σε 1.400 γρόσια... -Στο 48 τεύχος του περιοδικού ΠΕΙΡΑΪΚΟ ΟΡΟΣΗΜΟ, στο άρθρο

μου «Η απόπειρα κατοίκησης των Ψαριανών στον Πειραιά», είχα παρουσιάσει κάποια σχετικά έγγραφα από τα Γενικά Αρχεία του Κράτους. Συνεχίζοντας την έρευνα βρήκα περισσότερες πληροφορίες για την πρόθεση στα 1825 των Ψαριανών να χτίσουν την πόλη τους στον Πειραιά. Το Εκτελεστικό Σώμα της Προσωρινή Διοικήσεως της Ελλάδος διέυθυνε στο Βουλευτικό Σώμα τέσσερα έγγραφα για να ληφθούν υπ' όψη και να αποφασίσουν τα δέοντα (28.2.1825). Αφού οι δημογέροντες Αθηναίοι συσκέφτηκαν και πήραν κι άλλων την γνώμη, έστειλαν επίτηδες στο Ναύπλιο τρεις άνδρες, «τους κυρίους Ηγούμενον του Μοναστηρίου του Αγ. Σπυρίδωνος, Στέφανον Χ' Φιλίππου και Σπύρον Γιαλούρη» για να δώσουν εξηγήσεις ώστε και οι δυστυχισμένοι Ψαριανοί να μην αγνοηθούν και ο Αθηναίοι να μην αδικηθούν και μείνουν παραπονεμένοι (17.2.1825). Ο Κωνσταντίνος Δεληγιάννης που στάλθηκε στον Πειραιά να «εξετάση την γην», έκανε την καταμέτρηση παρουσία των πληρεξουσίων Ψαριανών και έδωσε το αποτέλεσμα στις 17.2.1825. Στις 26 Φεβρουαρίου οι τρεις Αθηναίοι, Ηγούμενος του Αγίου Σπυρίδωνος Συμεών, Στέφανος ο Φιλίππιδης και Σπυρίδων Γιαλούρης που κατέθεσαν την αναφορά, έστειλαν επιστολή στην Διοίκηση ότι δεν καλέστηκαν ακόμα να μιλήσουν και δεν μπορούν να παραμείνουν άλλο στο Ναύπλιο. «Παρακαλούμεν να μας δοθή η άδεια να αναχωρήσωμεν». Στο τέλος έγραψαν και το υπονοούμενο: «γνωρίζουμε ότι η σεβαστή διοίκηση έχει σοβαρότερες υποθέσεις και δεν έχει καιρό να ασχοληθεί με την δική μας». Οι Αθηναίοι απεσταλμένοι έφυγαν και μάλλον δεν ξαναγύρισαν. Τον Μάρτιο 1825 έχουμε την είδηση ότι από το Εκτελεστικό, βάσει προηγούμενης απόφασης οι κάτοικοι των Αθηνών «διετάχθησαν εντόνως δια να στείλωσιν όσον τάχος τους πληρεξουσίους των » ... «διά την περί του Πειραιώς υπόθεσιν». Μάταια κάνει έκκληση στις 21 Απριλίου ο Ψαριανός Ιωάννης Μ. Μιλαΐτης να έλθουν «μίαν ώραν πρότερον» για να πάρει την τελική απόφαση η Διοίκηση. Ίσως να πήγε στο Ναύπλιο ο απεσταλμένος των Αθηνών Νικόλαος Καρόρης, αφού έλαβε 100 γρόσια αυτός και 9,30 ο Νικολός ο πεζός του. Μπροστά στις αντιρρήσεις των Αθηναίων, το πράγμα αφέθηκε, οι Ψαριανοί αργότερα κατοίκησαν την Ερέτρια που αρχικά ονομάστηκε Νέα Ψαρά (στο πλαίσιο της ίδρυσης νέων πόλεων, την σχεδίασε στα μέσα του 1834 ο αρχιτέκτονας Eduard Schaubert σύμφωνα με το αποτύπωμα του γεωμέτρη J. B. Beck. Την ίδια χρονιά είχε παραδοθεί το σχέδιο της νέας πόλεως του Πειραιά από τους Schaubert και Κλεάνθη).

- Στις 25 Μαρτίου 1825 ο λαός των Αθηνών εξέλεξε νέους δημογέροντες επειδή οι ήδη ενεργοί κατείχαν αρκετό καιρό το αξίωμα. Έτσι δημογέροντες εκλέχτηκαν ρητώς για ένα χρόνο οι Συμεών Ηγούμενος Σπυριδωνίτης, Στάμος Σεραφείμ, Σπυρίδων Πατούσας και Μιχαήλ Βουζίκης. -22.4.1825. Το Υπουργείο της Αστυνομίας έμαθε ότι ο «κονσόλος τις Ιμπερίαλος» δηλαδή ο Αυστριακός πρόξενος των Αθηνών

Γρόπιος (Georg Christian Gropius 1776-1850), καθισμένος στον αιγιάλο προσκαλούσε τους πλοιάρχους των Ευρωπαϊκών δυνάμεων και τους παρακινούσε καθοδηγώντας τους εναντίον των ελληνικών συμφερόντων (να μην ξεφορτώνουν και άλλα). Τέθηκε υπό παρακολούθηση ώστε να ελέγχονται οι κινήσεις του... -Τον Αύγουστο του 1825 προτάθηκε μεταξύ άλλων από τον Έπαρχο Αθηνών Γενοβέλη να καταγραφούν και τα «εργαστήρια εις τον Πειραιά» ώστε να τα γνωρίζει το Υπουργείο της Οικονομίας. -Το υπουργείο της Οικονομίας ενοικίαζε εθνικές γαίες και τα επ' αυτών καταστήματα σε άτομα λεγόμενα «ενοικιασταί των δεκατώσεων των δημοσίων προσόδων Αθηνών». Σε έκθεσή τους της 21 Σεπτεμβρίου 1825 γράφουν ότι τους χρωστούνε 800 γρόσια «δια ενοίκιον μαγαζίων εθνικών ευρισκομένων εις τον Πειραιά» τα οποία οι Δημογέροντες λένε ότι είναι δημόσια, δη-

λαδή της δικαιοδοσίας τους και τα οικειοποιούνται. -Ερχόμαστε στις 9 Ιανουαρίου 1826. Μια πρόταση με μεστό περιεχόμενο για μια πόλη που μπορεί να ιδρυθεί στον Πειραιά και να δώσει πολλά κέρδη στο κράτος: Βρήκα μια αναφορά του Επαρχείου Αθηνών προς το Βουλευτικό Σώμα για εξοικονόμηση πόρων για τον τακτικό στρατό: «... Κατά τας πληροφορίας οπού έλαβον, η γη του Πειραιά ανήκει σχεδόν όλη του έθνους, εξαιρουμένου μικρού τινος μέρους δεσποζομένου από το Μοναστήριον ονομαζόμενον του Σπυριδωνίτου.

Το παράλιον διδόμενον με ενιαύσιον τοπιάτικον τουλάχιστον προς 6 ή πέντε γρ.[όσια] την οργυιά θέλει ευρεθούν αγορασταί να πληρώνουν ετησίως περισσότερον ή ολιγώτερον κατά την απόστασιν εκάστης θέσεως από την θάλασσαν, και εκ τούτου ν' ανεγερθή εντός ολίγου και μια πόλις λαμπρά από το εμπόριον της οποίας και το ταμείον ν' απολαμβάνη μέγα όφελος. Από την δήμευσιν του Μοναστηρίου ημπορεί νάχη το ταμείον ετησίως 100 εκατόν χιλιάδας γρόσια περίπου». Υπογράφει ο Έπαρχος Αθηνών Ιωάννης Γενοβέλης και ο Γεν. Γραμματεύς Δημήτριος Βύας. Με την απόσυρση των ελληνικών στρατευμάτων από τον Πειραιά στα μέσα του 1827 και την συνθήκη παράδοσης του φρουρίου στην Αθήνα συνεχίστηκε η τουρκική κυριαρχία. Τα πράγματα ησύχασαν. Αυτό που φάνηκε να αλλάζει έγινε πραγματικότητα, η πολιτική έδωσε την ποθητή λύση. Γύρω στις 27.1.1833 κυβερνητικά πλοία από το Ναύπλιο απέκλεισαν κάποιες ημέρες του λιμάνι του Πειραιά «δια να επιφέρη ζημίαν εις το εμπόριον και εις τα τέλη της Τουρκικής Εξουσίας». Μετά από διαμαρτυρία των δημογερόντων αποσύρθηκαν. Οι προετοιμασίες για την αλλαγή εξουσίας είχαν δρομολογηθεί. Την Μεγάλη Παρασκευή, 31 Μαρτίου 1833 στον πολύπαθο ιερό βράχο ανταλλάχτηκαν τα επίσημα έγγραφα παράδοσης του φρουρίου. Ο Πειραιάς όμως ήταν από πολύ πριν ελεύθερος...

İ ÄÇİ İÓ ÐÄÑÄÉÁ ÓÄ ÄËÈ ÍÇ
ÄÊÈÄÓÇ ÔİÕÑÉÓÌ İÕ ÓÔİ ÂÃİËÉİ İ

ΑΪ ΟΔΕΔΕ... ο Δήμος Πειραιά συμμετείχε εφέτος για πρώτη φορά στη μεγαλύτερη τουριστική έκθεση στον κόσμο, ITB Berlin (Internationale Tourismus-Börse) Βερολίνου 2021, μέσω

του «Destination Piraeus», του μηχανισμού για την τουριστική προώθηση και προβολή της πόλης.

Η έκθεση πραγματοποιήθηκε διαδικτυακά μέσω ειδικής πλατφόρμας, μεταξύ 9-12 Μαρτίου. Το Destination Piraeus φιλοξενήθηκε, μεταξύ 250 συνεκθετών –φορέων και επιχειρήσεων από όλη την Ελλάδα- στο διαδικτυακό περίπτερο του Ελληνικού Οργανισμού Τουρισμού, ο οποίος κάλυψε και το κόστος συμμετοχής στην έκθεση.

Στο πλαίσιο της έκθεσης πραγματοποιήθηκαν από την ομάδα εργασίας του Μηχανισμού Διαχείρισης Προορισμού της πόλης (D.M.O.) σημαντικές και στοχευμένες ψηφιακές συναντήσεις με επαγγελματίες της διεθνούς τουριστικής αγοράς, εκπροσώπους tour operators και εταιρειών κρουαζιέρας, μέσα ενημέρωσης, καθώς και διαμορφωτές της κοινής γνώμης όπως δημοσιογράφους και bloggers, με στόχο τη δικτύωση και την ενημέρωσή τους για το τουριστικό προϊόν του Πειραιά και τις προοπτικές ανάπτυξής του.

Η διεθνής έκθεση ΙΤΒ, είναι η μεγαλύτερη στο είδος της διοργάνωση και πραγματοποιείται από το 1966. Στη φετινή διοργάνωση συμμετείχαν 3.513 εκθέτες από 120 χώρες ενώ στην ειδική πλατφόρμα εγγράφηκαν πάνω από 65.000 χρήστες.

ΑΒΓΔΕΖΗΘΙΚΛΜΝΞΟΠΡΣΤΥΦΧΨΩ
αβγδεζηθικλμνξοπρστυφχψω

ΑΪ ΘΑΞΑΪ... ερευνητές του Πανεπιστημιακού Κολlegίου του Λονδίνου (UCL), μεταξύ των οποίων δύο Έλληνες, ανακοίνωσαν ότι έλυσαν ένα σημαντικό μέρος του αινίγματος που περιβάλλει τον αρχαίο ελληνικό αστρονομικό υπολογιστή, γνωστό ως Μηχανισμό των Αντικυθήρων. Οι επιστήμονες εκτιμούν ότι έκαναν ένα σημαντικό βήμα για την κατανόηση όλων των δυνατοτήτων του Μηχανισμού και του πώς κατάφερε να κάνει ακριβείς προβλέψεις για τα ουράνια φαινόμενα.

Ο Μηχανισμός, ο οποίος φυλάσσεται στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο στην Αθήνα, θεωρείται από πολλούς ως ο πρώτος γνωστός αναλογικός υπολογιστής στον κόσμο και είναι το πιο πολύπλοκο δείγμα μηχανικής που έχει βρεθεί από τον αρχαίο κόσμο. Η ηλικίας περίπου 2.000 ετών συσκευή χρησιμοποιείτο για να προβλέψει τη θέση του Ήλιου, της Σελήνης, των ηλιακών και σεληνιακών εκλείψεων, των θέσεων των πλανητών, ακόμη και των ημερομηνιών των Ολυμπιακών αγώνων.

Οι επιστήμονες της διεπιστημονικής ερευνητικής ομάδας «UCL Antikythera Research Team», εξήγησαν ότι «ο Ήλιος, η Σελήνη και οι πλανήτες παρουσιάζονται με τρόπο που αποτελεί έναν εντυπωσιακό άθλο της αρχαίας ελληνικής μεγαλοφυΐας».

Μέχρι σήμερα όμως δεν είχε καταστεί εφικτή η πλήρης κατανόηση του συστήματος των γραναζιών, καθώς μόνο το ένα τρίτο του Μηχανισμού εκτιμάται ότι έχει διασωθεί και αυτό σε 82 θραύσματα.

Η χρήση ακτίνων-Χ από το 2005 έχει αποκαλύψει χιλιάδες χαράκτρες κει-
μένων κρυμμένους μέσα στα θραύσματα. Οι επιγραφές περιλαμβάνουν μια
περιγραφή του Κόσμου, με τους πλανήτες να κινούνται σε δακτυλίου. Είναι
αυτή η απεικόνιση του σύμπαντος που αναδημιούργησαν οι Βρετανοί ερευ-
νητές.

ΑΔΙΕΑΟΑΟΟΑΟΪ ΟΙΩ ΑΝ×ΑΕΙΩ ΑΕΙΕΕΙΩ -ΑΙΙΟ ΑΔΙ ΟΑ ΟΪ ΑΙΟΕΑ ΟΑ×ΙΕΑ ΑΔΕΟΑΩΙ ΑΟΑ ΟΪΟ ΑΝ×ΑΕΙΟΪΟΑΟ

Αί Ὁἱ Ἄἱ... ο Ἀρχαῖος Διόλκος της Κορίνθου, ἕνα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα τεχνικὰ ἔργα τῆς ἀρχαιότητος, ἀποκαθίσταται. Τὸν τελευταῖο χρόνον πραγματοποιοῦνται ἐργασίαι ἀπὸ τὴν Εφορεία Ἀρχαιοτήτων (ΕΦΑ) Κορινθίας, με σκοπὸν τὴν προστασίαν καὶ τὴν ἀνάδειξίν του γιὰ νὰ εἶναι προσβάσιμο καὶ ἐπισκέψιμο ἀπὸ τὸ εὐρὸν κοινόν.

«Ο Δίορκος της Κορίνθου έχει καταγραφεί στην έρευνα ως η πρώτη συστηματική προσπάθεια μεταφοράς εμπορευμάτων και πολεμικών πλοίων από τον Σαρωνικό στον Κορινθιακό Κόλπο και αντίστροφα, προκειμένου να αποφευχθεί ο περίπλους της Πελοποννήσου σε μία απόσταση 190 μιλίων περίπου. Ήταν, δηλαδή, ο Δίορκος το πρώτο γνωστό μέσο σταθερής τροχιάς στον κόσμο. Η κατασκευή του τοποθετείται από τον πρώτο ανασκαφέα του μνημείου, αρχαιολόγο Νικόλαο Βερδελή, στα τέλη του 7ου αι. π.Χ. ή στις αρχές του 6ου αι. π.Χ. Η ιδέα της κατασκευής του αποδίδεται στον τύραννο της Κορίνθου, Περίανδρο, η

διακυβέρνηση του οποίου χαρακτηρίζεται ως περίοδος μεγάλης οικονομικής και καλλιτεχνικής άνθησης για την Κόρινθο», μας πληροφορεί ο Γεώργιος Σπυρόπουλος, αρχαιολόγος, αναπληρωτής προϊστάμενος της ΕΦΑ Κορινθίας σε δηλώσεις του στο ΑΠΕ-ΜΠΕ.

Με σιγμοειδή πορεία και κλίση που δεν υπερέβαινε το 1,5%, η λιθοστρωτή οδός είχε συνολικό μήκος από τη μία ακτή στην άλλη περίπου 8 χλμ., ενώ το πλάτος της κυμαινόταν από 3,4 μ. έως 6 μ. περίπου.

Ο Διόλκος, με μακράιωνη διάρκεια χρήσης από τα αρχαϊκά χρόνια έως και τη Ρωμαϊκή περίοδο, ήταν ένα καινοτόμο και εμπνευσμένο τεχνικό επίτευγμα. Ο τρόπος λειτουργίας του το αποδεικνύει: «Σύμφωνα με τον πρώτο ανασκαφέα του μνημείου, τα πλοία έφταναν στο ΒΔ πέρας του Διόλκου, στη σημερινή τοποθεσία Ποσειδωνία Κορίνθου, όπου υπήρχε μία πλακόστρωτη πλατφόρμα για τη ρυμούλκησή τους στη στεριά. Ακολούθως τοποθετούνταν με τη βοήθεια γερανών πάνω σε τροχοφόρες κατασκευές, τις οποίες έσερναν δούλοι. Έτσι το πλοίο μεταφερόταν από τη μία άκρη του Κορινθιακού στον Σαρωνικό ή και αντίστροφα εξηγεί στο ΑΠΕ-ΜΠΕ ο κ. Σπυρόπουλος.

Το αρχαίο έργο εξασφάλιζε για την Κόρινθο πόρους και έλεγχο του εμπορίου και των θαλάσσιων οδών τόσο προς το Ιόνιο (Δύση) όσο και προς το Αιγαίο (Ανατολή).